SÖRMLANDSLÅTEN

NR 1 1979

DAGA OCH VILLÅTTINGE HÄRADER

2...Ur sörmländska häraders domböcker
4...Poesihörnan
5...En smärtans ton
6...Malma Hed
12..Folkdans och hembygdsvård i Malmköping
15..Ur Flens sockenstämmoprotokoll
16..Intervju
18..Mellösa i Sörmland
20..Flenmo i musiken
22..Spelmän
27..Malmabygdens spelmanslag
28..Mina rötter
31..Daga spelmanslag
32..Konsten att inte sälja folkmusik
34..Ljudspåren förskräcker
35..Sweden, Sweden-fosterland
36..Utbildningsmöjligheter, skivnytt

OMSLAGSBILDEN UTFÖRD AV MATTS MATTSSON, MELLÖSA

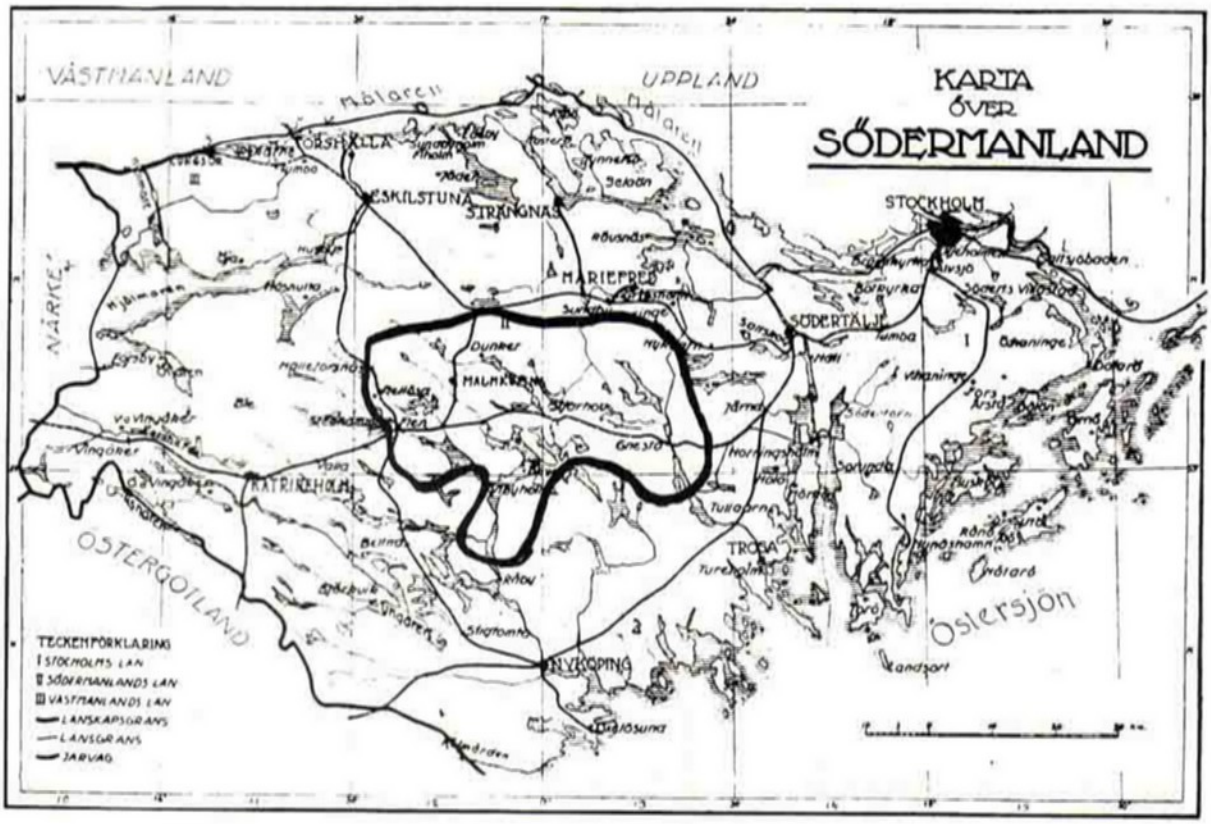

SÖRMLANDSLÅTEN distribueras till medlemmarna i Södermanlands Spelmansförbund och Sörmländska Ungdomsringen. Utomstående kan prenumerera på Spelmansförbundets cirkulär (inkl. SÖRMLANDSLÅTEN) för ett år genom att sätta in kr 15:-- på postgiro 12 24 74 - 0, adress Södermanlands Spelmansförbund. Skriv "Cirkulärprenumeration" på talongen!

Upplaga: 2.000 ex

Utkommer 2 gånger per år

Ur sörmländska häraders domböcker

(6) Sammatiid kom för retthe Nils i Wackerby och kärdhe tiil Hans i Wadh, att Hans skulle seiia, att Nils skulle tienna Sattan. Thå näkadhe Hans sig haffua th*ett* sagtt. Thå kallade Nils sina wittne: Jon i Geffuesta, Lasse i Söra, Lasse Jönsson ibid*em*, Pär Nilson i Wadh, Siman i Ek. Thenne alle 'wittnade', att Hans hade tettha sagtt. Och [effther] Hans inthe kunde beuisadh och strax kalade sin ordh igenn bleff hans sak tiltresk*iptes* - 3 m*ark*. Och Nils bleff frii sagd, att hoo honom therföre witter och [i]cke[1] kan beuisad skall bötta effter lagen.[2]

I våra dagar, då orden fan och satan kanske används i lika hög grad som t.ex. orden och och att, kan det kanske ge en liten tankeställare att läsa vad som hände om man brukade sådana ord med viss adress för fyrahundra år sedan.

Ett annat exempel:

den 8/9:

(2) Sammatiid kom för retthe Jöns Andersons effterleffuer[3] h*wstrw* Karin i Wackerby och talade til sin mans bror Erich ibid*em* om ett par stwttar, som Erich skulle haffua tagiid tillens, som ä[r] wid 30 åhr sed*an*, och aldrig hade krafftt them för ..... Thå sadhe nemdhen samptt menige man, Jö[ns] war en fattigh man i alla sina dagar, att hade Erich waridh honom nägedh skyllig, han hade wäll för kraffitt honom, och sadhe nemden Erich frii fö[r för]b*emelte* gäll.

När man läser det här så finner man till sin förvåning en nämnd med såväl sundt förnuft som möjlighet att använda hjärtat. Men det var också ganska länge sedan.

Nästa exempel som är från samma tid tycker jag eggar fantasin lite extra:

(3) Sammatiid kärde Clas i Liffzine [till J]on i Wengsö, att han hade slagiid en soo ih[äll för] honom wth[i] / sin hegnadh. Ther [till suar]ade Jon, att han icke slog henne m*edh* sin wilia. Men han bekendhe, att han kastade henne öffuer gålen wttur hegnaden. Thå dömde wii, att Jon skulle giffua så god soo igen eller enn daler peninger.

Ytterligare ett exempel som får en att undra vad som egentligen hände sommaren 1598 i Daga härad.

Det är från tinget den 6/11 1598:

(1) J*tem* kom för retthe en quina ifrån Östergolandh[2] och talade til hwstrw Karin i Norby, att hon hadhe satt sitth barn, en litthe poiike, til henne sålenge hon drog nidh til Östergölandh[2]. Och medan hon war bortta bleff poiiken dödh, och mentthe hon att h*wstrw* Karin skulle haffua slagiid honom ihäll. Huilkedh ärende wii ransakade, och effter man kundhe ingen sann licknelse ther till finna, wtan i thenne soken ellers och widare ähre mänge menneskior bleffne döde i thenne förlidne som*mar* och icke ähre slagne ihäll, dömde wi henne frii för förb*emelte* dräp effter then skäll som wii nw hörtth haffua, wtan annor skäll eller beuis finnes.

Från Villåttinge den 20/6 1595 har jag hämtat ett exempel som jag tycker att Ni ska fundera på och om Ni hittar rätt lösning så skriv gärna och berätta.

(8) Sammatiid then 21 jwni hwlttz en 12 mannesyn *medh* häredz nemdh i närwäre Hans wan Masback oc Jöns Mårtenson häredz fogd[e], Hans Jönsson <l> lagläsare / i Dunker soken emillan Alznäs, Alm och Berga, Lundby och Hesleby om 2 nybygde törp, Lundztörp och Staffdall, på hwars byieäger the liggia och huilken the *medh* retthe må tilhöra. Och ähr Alm och Alznäs wnder en staff och råå. Alm ähr *min nådige herres*. Alznäs ähr frw Beat*es* til Steninge. Hesleby ähr *min nådige herres*. Lundhby äger marskalcken. Och begyntte wii wid en råå, som liger i engen och skilier Berga från Alms och Alznäs ägor och wisar ifrån sig söder och til 2 andre, som wisa och sameled*es*, och til en som liger nid för Lundztörp wti ett beckesog strax westan för törped, som skilier Alm, <Alz-> Alznäs', Berga och Lundby ägor. Och bleff så samma törp befunnedh på Alm och Alznäs <g> ägor *medh* hwsen och nägedh åker, men mesth hans åker och eng ähr på Lundby och Be'r'gha ägor. Men th*ett* andre törped Staffdall liger mesth altt på Alm och Alznäs ägor, dog näged på Hesleby ägor *medh* engh oc annad wttrymme. Och effter thenne ransackning bleff th*ett* så beslwttiid och samtycktt, att Staffdall skulle höre *min nådige* herre til <och> *medh* alla sina til ägor [och] wttlagor, och Lundztörp skulle lydhe wnder Alznäs och Lundby *medh* sina wtskyller och the hosbönder som ther om rådha.

Nästa exempel visar på vådan av bröllop i gamla tider.

Det är från 25/5 1596 och lyder sålunda:

(2) Sammatiid kom för retthe hwstrw Elin i Langedunker och kardhe till Pär ibid*em*, att han hade dräpiid hennes man Jon. Och hade sakenn sig så begiffuidh, att the drucke brölop i Skarffnäs i Hylttinge soken och sätte öffuer natthen, och om morgone*n* i lysningen talade Pär i Långeduncker till Jon i Hylttinge, att han hade hwgiid brädhe i hans skogh wtan loff. Thå suarade Jon: Om th*ett* ähr någen emotth th*ett* jag haffuer hwgiid, thå ligia brädhen ther quar tilstädes. Thå sade Jon i Långedunker: Käre, wile icke så nögha reckna huar *medh* annan. Ther ligger fögho macktt wpå. Thå sadhe Pär: Jag wett wäl th*ett* geller inthe th*ett* iag segher. Iag moste alttiid wara enn padda. Thå sadhe Jonn: Icke haffuer iag kallad tigh ingen padda. Wilttu wara en padda, så bliff en padda! Och strax tog han wp en tallerk och wille kasta til Pär, men hans hwstrw förtog honom th*ett* och tog honom / wtt på golffued och wille haffuan wtt och he*mm*. Men hon rådhe inthe *medh* honom. Han war henne för stark, och the, ther *medh* til bordz sätthe, wille inthe hielpa henne. Och språng han till Pär ighen och kastade och slog huadh han kundhe, och Pär satth altt stilla. Men när Jon kom så när, att han kunde rekia hono*m*, hwg Pär emotth honom öffuer bordhett *medh* enn kniff och skar honom öffuer armen alla ädronar aff, så att blodhen <loff> lop honom till dödz, effter ther och ingen war, som kunde förbindan. Så effter tettha <wti> dråp wtti sådana faall skedhe, lätth hwstrun samptt ätrhen sig nöia *medh* bötther och en christelig förlickningh. Och wttwissade han hwstrun i förlickning klädhe 7 alna, alinen 6 *mark*, solff 4 lodh, retthe huffuud botthen sölff 80 lod, ther *medh* the lätthe sig nöia, goffue hono*m* wenskap för sigh och sina effter komandhe, både födde och ofödhe.

Några korta exempel till som talar för sig själva.

Först den 25/8 1596:

(5) Sammatiid hades för retthe Oloff i Grimetörp, en wng dreng, och bekende sig haffua hafftt tidhelag *medh* en koo, och bleff dömdh til eldhen *medh samma* koo effter *thett* 14 capi*tel* i högmåle [balken].

På vintertinget 1598:

(5) J*tem* bleff och nemdhen til frågad på huad byies ägbor Bergh och Transätter ligia. Ther till suarade nemden, att the liggia på Harpesuns ägor. Annadh kunne the inthe wettha elle sena.

Den 13/7 1599:

(8) J*tem* kom för rette Benckttt i Syderby och war berycktad för Pärs hwstrw i Berga, ther om wii ransa[ka]de och kunde eij annars förnima en *thett* war squaller och Benckttz h*wstrw* hade kommedh [thett] wp. Hennes sak + 3 m*ark* och m*edh* 3 blå ögonn[1].

Och slutligen den 8/10 1599:

(8/10)

Wpå tette förscreffne åhr hwlttz lagating i Malma sokne stwgw then 8 ockttober i m*in nådige herre* och förstes fogdes närwäre Jöns Mårttensonn.

Nemden som tilförende.

(1) Och bleff här nw jnga ärendh[e] wttrettade, effter fogden fich forfall, att m*in nådiga* förstina war kommenn til Wibyholm.

Lagläsare Hans Jönssonn
[*Hans Jönssons sigill.*][2]

POESI-HÖRNAN

I veckorevyn där läste jag
att folklore var på modet
bland Innefolket i Staterna.
- Ja kunde först inte tro det!

I boutiquen sa dom me ett smajl
att piga- och dräng-look va inne
eller The high fashion folkdräkts-style
- Ja, ja hölt på te svimme...

En skulle prate dialekt
- ha näverdojer me plösar.
Rågblond peruk va också käckt
å storväst. Dä ni gössar!

Live music på fela ska de va
- bindmössa på alla tjejer.
De kör dom me i Staterna.
Dynggrepar ä innegrejer!

En mjölkpall köpte ja - okey
- för ganska mycke pengar,
men de e årets stora Grej
för inne-pigor och -drängar.

Och rockidolens tid är slut
- han körde ner micken i halsen
och disco-soundet tonar ut.
Nu kommer bondpolskan å valsen!

Jag skrev en New Style Folklore-bit
- från, men soft för mjuka stunder.
Tjejen sa att den va skit
- men har ni sett sånt under:

Den vann vår schlagerfestival!!
Fansen tjöt, när den stora idolen
- en riktig guldklimp i årets final -
svängde på folkdräktskjolen:

"Ge järnet, Charlie!
Spela din fela och svär!
Tugga pikanellen
ända till kvällen.
Slängpolske-freaksen är här!

I hamburskan vi oss svingar.
Vi diggar sån här musik!
I fjärran i natten förklingar
en Ugglas hesa skrik."

diktat av Bernt O

Efter handskrift i Malmköpingsortens hembygdsförenings arkiv.

Mel. Nickodickomdej...

De flickorna i Malmköping,
de ä´ en sort för sej,
de älska bara militärn,
men "fisken" tål de ej.
En civilist, om också fix,
han är så godt som bara nix,
tjolavimpa, simpa, limpalej.
Nej, där ska´ vara "krigs".

De flickorna i Malmköping,
de ha´ sex måna´rs år,
det är från militärens ankomst
och till dess den går.
Den andra tiden gå de blott
och sucka... Hvilken gruflig lott
en civilist har fått!

De flickorna i Malmköping
de vakna inte opp
förrän de höra stegen af
sin militära tropp.
Då feja de i hvarje vrå,
då ta de sina bluslif på,
de sköna gröna, blå.

De flickorna i Malmköping
ä´ kvicka liksom krut,
när som de ska´, gu´ hjelpe oss,
till lägerplatsen ut.
Men ska´ de annars ut på "lif"
man måste draga dem, min kniv,
med fem lokomotiv.

De flickorna i Malmköping,
de springa uti kapp,
så snart de se den allra minsta
lilla blanka knapp.
Och få de se en grann "plymas"
så falla bums de i extas,
så hjertat går i kras.

De flickorna i Malmköping
ä´ "galna" i musik
och aldrig har musikkår´n sett
en nöjdare publik.
Wid första ljud af tjimbom-tjim
de sitta som - förlåt mitt rim! -
de sutte fast med lim.

De flickorna i Malmköping,
de tycka nog om dans
och när som militärn är här,
så dansas det med glans.
Se´n sätta de sig på en stol
och röra inte på sin kjol
D´ä så trötta se´n i fjol.

De flickorna i Malmköping,
de ä´ tyranner jämt
mot oss som man för krigaryrket
inte har bestämt.
De skratta åt vårt kärlekskval,
de sköta oss i svar och tal
som värsta korporal.

De flickorna i Malmköping
en vacker dag jag spår
de bilda våra första svenska
amazoners kår.
De ta till sabel och gevär,
de bli med ett ord militär
de ha´ anlag för så´nt där.

De flickorna i Malmköping,
de gå se´n ut och slåss
för konung och för fosterland
och att försvara oss...
Och när de utstått blodig risk
och utaf fiender fått "smisk"
då duger kanske - "fisk".

En ful "Fisk"

MALMA HED

MALMKÖPING

bildkavalkad, sammanställd av Bernt Olsson

bilder: Carl Gustaf Hammarin och Malmköpingsortens hembygdsförening

MILITÄRLIV PÅ MALMA HED

De fem lägerhyddorna. En finns kvar.
"Ja, sedan när kvällen kom - man har då hängt upp gevären på krokarna runt väggarna, ställt ränseln eller "kalven" på sin plats på sänghyllan - så gjordes en översyn av de närmaste sängkamraterna med vilka man skulle dela ljuvt och lett i sju månader. Om en del tyckte man väl si och andra så. Så var det sängutrustningen, och det befanns att en del fått för mycke sänghalm andra åter för lite. De jämrade sig att de låg på bara järnskräpet. Och det kändes onekligen lite underligt att i hast ha ca 250 sängkamrater i samma rum. Och aftonbönen var väl lite olika till sitt innehåll allt efter sinnesstämningen... och jag drar mig till minnes: När vi snart hade klart på de sju månaderna så kom det hastigt besked om att vi fick tre månaders mobilisering, och den kvällen sades så många fula ord så man var nästan rädd att det skulle börja kola i lägerhyddans brädtak."

PRAKTDASS FÖR BEFÄLSPERSONER

Praktdass för befälspersoner. Manskapets torde ha varit enklare:

"Apropå hemlighusen så var det en lång bänk med plats för 20 stycken, och det berättades, att dagofficeren, som gick på inspektion, trädde in huvudet genom den halvöppna dörren, och en malaj, som gick därinne och sopa, blev så snarsynt på löjtnanten att han skrek till "Giv Akt!" Några som satt där i lugn och ro reste sig helt spontant med byxorna i hand, varvid löjtnanten kommenderade lediga, bet sig i läppen, gjorde helt om och knallade backen oppför - en historia rikare."

(jfr Den tappre soldaten Svejk)

"Och så gick veckorna. Det var ju krig i Europa. De flesta officerarna var ju tyskvänliga, och när vi var ute på fältmarsch, så fick vi alltid höra hur pass långt tyskarna kunde marschera på den och den tiden, och då skulle vi, som var vikingaättlingar, kunna slå dem. När vi gick den så kallade regementsmarschen - det skulle vara något över fem mil - fick vi gå opp vid tretiden på natten, äta stekt sill och potatis och så knalla iväg över Stjärnhov, framåt Björnlunda och runt sjön Dunkern. Varmt var det och damma gjorde det på grusvägarna. På halva vägen i närheten av Ekenshov har några gamla köksknektar mött med kokvagn och lite grejor, så det blev rast för att äta en kulinarisk middag, som till vår förtret bestod av kabeljo och välling. Det senare åt vi väl lite av, men kabeljon den slängde vi tillbaka i sitt gamla element. Sjön var alldeles intill. Det bodde en gubbe vid sjölandet. Han gick efter en räfsa och krafsa opp en del - han skulle ge grisen. "Får du honom att äta det, så är det honom väl unnat", sa vi till honom.
Det fanns en sjukvårdare. Han hade en liten väska med lite vadd, några huvudvärkspulver, gasbindor och salicyrtalg. När han smort in hälsenorna - det hände att de blivit illa åtgångna, för marschbubberna passa dåligt, och strumporna var trasiga - kommenderades marsch framåt, och hemfärden anträddes. Man gick till slut som en robot. Fick man sig en stöt av kamraten, var man färdig att ramla i diket och hade svårt att komma i takt. Någon kilometer utanför Malmköping mötte regementsmusiken för att sätta lite piff på truppen, när man tågade in på slätten."

Arrestlokalen, det s k Torpet

"Vi var framme vid midsommar, och då skulle det bli permission. Vi hade fått ut våra permissionssedlar. Det var min första. Men så hade de lämnat ut för många permissioner - beredskapsstyrkan blev för liten, kom de underfund med - så det blev lottning om vem som skulle stanna kvar. Bland dem var en god vän till mig som också skulle till Katrineholm, men lotten föll så att han fick stanna. Han hade lite hett temperament så han sade till mig, när vi reste klockan två: "Om du går ned till niotåget i kväll så är jag med, för när vi får ha uppställning till korum i kväll då bonnar ja."

Jag gick som avtalat ner till tåget, och han var med. Och det har så när gått bra, ingen har gett akt på att han var borta. Men så näst sista dagen på permissionen skulle han tas ut till vakt, och då fanns han inte, så när han kom tillbaka så blev det "åtta gröna", som det hette. Det innebar åtta dagars arrest med omväxlande två mörka och en ljus. De mörka var "jevliga", sade han, för man visste inte vad klockan var, och han var faktiskt rätt så blek, när jag var och mötte honom på kvällen, när han slapp loss."

En nöjsammare sida av militärlivet. Troligen musikkåren - här mycket civil.

Bildtexterna utgörs av minnesanteckningar från beväringstiden 1915-16, gjorda omkr. 1970 av Erik Pettersson, Katrineholm.

"DET ÄR BILLIGARE ATT RIVA ÄN ATT LAGA"

Nissegården rivs. Foto: Carl Gustaf Hammarin

"Nissegården hade sitt namn av att ägaren kallades Värmlands-Nisse. Där i huset satt skomakare Hoffer - han hade sin verkstad där in på 30-talet - och där bodde även Klara Bullra och andra kända malmköpingsbor."

Tuppenhov (t.v.) och Jockes affär rivs.
Foto: Runo Lindström

"I Tuppenhov bodde bl a dragspelarna Edvin och Birger Bergström. Förut bodde de vid Malma kvarn, där de hade en dansbana i hagen. Jag vet att jag gick och lyssnade på musiken därifrån, när jag var i tioårsåldern - omkring 1920. De var mycket ute och spelade på dansbanorna i trakten. Fröken Nanna Almkvist rådde om både Tuppenhov och Gula knuten, som syns bakom. På bilden syns också Anders Johanssons affär, kallad Jockes. Innehavare före honom var Julius Johnsson."

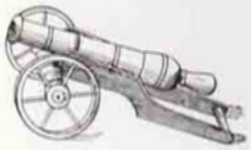

VARDAG OCH FEST

"Södra infarten till Malmköping vid 1800-talets slut.
Till vänster syns dåtida epidemisjukhuset, och längst till höger arbetarbostaden vid Kova. Den brändes ned av brandkåren 1970. Av byggnaderna till höger om vägen är de flesta kvar. Just i vägkröken syns vaktkuren vid Södertull."

Från Sundby säteri på 1930-talet

Murarna Andersson, Sundin, Eriksson, Hammarin och Lindkvist omkring 1905

"Det här är från en av nykterhetslogen Verdandis fester strax efter sekelskiftet. Logen var mycket aktiv. I mitten syns tidningen Folkets lokalredaktör Nyman med fiol. Troligen är bilden från Kova hage."

Amatörteater 1905

Skyttebasar 1906

Från 1978 års spelmansstämma vid Malmköpings hembygdsgård.

Bror, Sören och Bertil spelar hambopolkett.

Vinnare i "gubbstötsmästerskap" samt omutligt jävige domaren Ragnar Berg.

FOLKDANS OCH HEMBYGDSVÅRD I MALMKÖPING

Sörmlandsstämman 1922.

Festdeltagare kommer till Malmköpings station. "Det syns en prick i mitten. Det är jag. Jag var tre och ett halvt år, och benen gick som trumpinnar den långa vägen upp mot heden."

Gunvor Brågren

1922 var den första Sörmlandsstämman i Malmköping. Margit Andersson, Malmköping, berättar, att det då kom folkdansare från Svenska folkdansringen och uppträdde på heden. Regementets dansbana fanns fortfarande kvar då. Tanken väcktes att man skulle bilda ett folkdanslag på orten. Gustav Malmberg, som förresten var mycket bekant med Ernst Granhammar, blev ledare, och han och Herman Andersson kom att bli de drivande krafterna i det nya laget, som bildades 1923. Då och då hade man en danslärare från Stockholm på besök. Han hette Knut Väfelt. Man tränade och dansade för att göra uppvisningar och uppträdde i trakten omkring - Nyköping, Södertälje, Flen, Julita osv. "Vi skumpade omkring på vägarna i Arvid Gustavssons lastbil", säger Margit Andersson. "Han var både folkdansare och chaufför åt oss." Man dansade Fackeldansen och sjöng, Skördedansen med liar och räfsor, Sörmlandsdansen, Daldansen, Vingåkersdansen, Gotlandskadrilj, Trekarlspolska, Oxdansen m m. Repertoaren var stor. Gunnar Hansson, Georg Pamlqvist och Albert Gustavsson brukade spela. Man tränade först i Bioladan, sedan i Korpralskolan (sedermera ålderdomshemmet, numera "saneringsbränt" och borta). För att skaffa pengar till föreningen anordnade man danskvällar med kaffeservering. Porslin och andra inventarier hade man köpt på auktion.

Herman Andersson, Gerda Bjurling och Margit Andersson i en tur i Vingåkersdansen. Den brukade bli särskilt uppskattad av publiken.

"Sådana här kort av folkdanslaget sålde vi. De finns i många hem. Vi sålde mest av det här med vingåkersdansen. Kortet är taget i Sigge Öjers ateljé. Vi stod still så här medan Öjer knäppte."

Margit Andersson

Verksamheten pågick några år. 1927 bildades ett nytt folkdanslag, som leddes av Herman Andersson. Man övade i gamla Folkets park och höll på till omkring 1930. Plåtslagare Rupert Karlsson och skomakare Georg Palmqvist stod för musiken, berättar Britta Carlén, som var med. Det är hon som sjunger Flygarvalsen i den här återgivna artikeln ur Eskilstuna-kuriren - Med folkdansare på utflykt - som beskriver en dag i detta folkdanslags tillvaro.

Medlemmar i de tidigare folkdanslagen i Malmköping kan vittna om att man hade roligt, och att sammanhållningen var god. Man gjorde uppvisningar på olika håll, och man övade in danser, som lämpade sig för detta ändamål, men föreningslivets gemenskap var också viktig.

Det har nog hänt, att samma medlemmar med viss betänksamhet åsett vad det nutida Malmabygdens folkdanslag har för sig. Danserna är till stor del andra, stilen en annan. Föreningen har aldrig haft uppvisning till syfte. Eventuella uppvisningar har varit tänkta att ge en uppfattning om vad verksamheten gått ut på - Malmabygdens folkdanslag är en av de föreningar som vill hjälpa till att ge folklig kultur, och då främst folklig musik och dans, en naturlig plats i det moderna samhället. Man vill att t ex engelskor, långdanser och polskor av olika slag självklart skall komma att dansas tillsammans med den vanliga gammaldansen ute i sällskapslivet.

Verksamheten började hösten 1973. Idégivare och ledare var Sören och Ingrid Olsson. De ville bilda en förening, som dansade folklig dans i nära anknytning till sörmländsk spelmansmusik och sörmländsk danstradition. Samarbetet med Malmabygdens spelmanslag - Bror Andersson, Sören Olsson och Bertil Sjöberg - har varit intimt, vilket gjort, att man ofta använt sig av benämningen Malmabygdens spelmän och dansare.

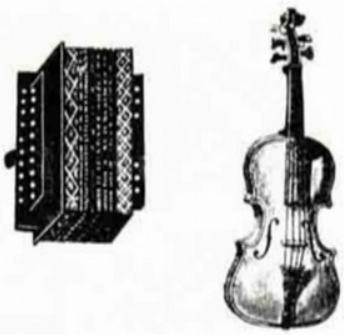

Verksamheten har bestått av sörmländsk musik, dans, lek och sång. Medlemmarna har också sytt dräkter under Ingrid Olssons ledning. Man har flitigt deltagit i kurser anordnade av Sörmländska ungdomsringen och Södermanlands spelmansförbund, och man har själva anordnat kurser, spelmansstämmor, samkväm och andra arrangemang. Men bland allmänheten har man oftast visat sig som ledare av dans, lek och sång.

Malmabygdens spelmän och dansare anordnar numera den årliga Sparreholmsträffen tillsammans. Det är kanske just här som föreningens syfte tydligast kommer till uttryck. Här är ett av de tillfällen, då folkmusik och folklig dans åter fungerar tillsammans på ett otvunget sätt - ett av de tillfällen som kan vara ett steg på vägen mot en långt starkare och slagkraftigare folklig kultur, som inte främst är föreningarnas utan allmänhetens egendom.

Malmköping har haft en märklig, enhetlig och ålderdomlig bebyggelse. Numera är mycket av det bästa rivet och borta. Ersättningen för detta har förutom livsmedelshallar mest blivit parkeringsplatser och ödetomter. Men mycket finns fortfarande kvar. Inom vården av den oersättliga byggnadsmiljön har hembygdsföreningen en av sina viktiga uppgifter. Ordföranden, Leif Jacobsson, säger följande:

"Malmköpingsortens hembygdsförening bildades i mitten på 1930-talet, då utvecklingen stadigt skred framåt, och samhällsplanerarna tullade hårt på de gamla miljöerna. Medvetenheten om värdet att bevara delar av dessa miljöer och deras innebyggares liv och leverne skapade förutsättningar runt om i landet för hembygdsvården.

Än i dag appellerar första paragrafen i stadgarna till dessa värderingar: '... uppgiften är hembygdsvård och hembygdsforskning...'

Det kan vara besvärligt, då man i många frågor, speciellt rörande den yttre miljön, lätt kan stämplas som bakåtsträvande.

Men icke förty, uppgiften är stimulerande och intentionerna värdefulla. Vi värnar en miljö vi önskar och vi lär oss förstå något av vårt samhälles utveckling genom det arbete vi utför och dokumenterar för oss och nästa generation."

Föreningen har egen hembygdsgård, Länsmansgården, med bebyggelse äldre än köpingen. Man har samlingar och ett innehållsrikt arkiv. Den stora fotosamlingen är värd att nämnas. Den vårdas av sin främste kännare, Carl Gustaf Hammarin, som också fotograferat mycket och under lång tid utökat den med egna fotografiska dokument.

Malmköpings folkdanslag, bildat 1923.

Första raden från vänster: Margit Andersson, Herman Andersson, Gullan Hjelm, Gustav Malmberg (ledare), Gerda Bjurling, Tore Lovén. Längst fram med fiol Erik Sjöström.

Andra raden: Greta Lindbom, Karl-Axel Hartzell, Vega Bjurling, Gustav Karlsson, Ingegerd Ekdahl, Tage Karlsson.

Tredje raden: Ester Eriksson, Erik Hult, Stina Wallin, Gustav Andersson, Aina Lindgren. De båda följande heter Lars-Erik, kallad Postis och Elny. Längst till höger står Björn Sjöström.

UR MALMKÖPINGSORTENS HEMBYGDSFÖRENINGS ARKIV

Smedsta Sidning
1860

Se hit!
En ung vacker Flicka som har lust och fallenhet för aftonpromenader, kunde få kondition om hon vore påpasslig. vid Häckelsta grind (den som vetter åt smedsta) hvarje afton kl omkring 8 ½ 9

Se hit!

En ung vacker Flicka som har lust och fallenhet för aftonpromenader, kunde få kondition om hon vore påpasslig vid Häckelsta grind (den som vetter åt Smedsta) hvarje afton kl omkring 8 1/2 9 -

kondition = anställning

Ta tröstöflo på däj för vet du, här ä så otäkt på gato så en kan drunknä, å når dä ä frusi på, så ä dä så knaglut så dä får en lof å ha dom för liktorna inte ska bli förstörda på en stackäre. Dä ä just likä dant nu på gato som går igenom köpingen som dä va förr i ti´n då svina feck gå lösä å pota, nu kan en inte skylla på svina, nu ä dä folke som går å rotär i vägkanta å trampä igän dikena, å dä förstås en å annän så där går nock öfver rygg å blir liggänes i di störstä gropa. Att dä ä någe alldeles på tok, dä ha en sett lite hvar å folke ligger sjukä män sjukstuga ho står som vanlit tommer å sköterska ho får farä uti på lanae hos bönra å göra slut på allä "difterimaskiller" under dä en hel hoper åf köpingens gamlä gummer få liggä å bli självdöa utan sjuksköterskä. Ajö mä dej Kalle, hälsa gumma di Annästina å grisen å barnunga från bror din

"Anners"

ur Ett Malmköpingsbref

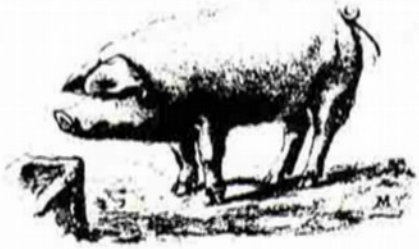

Ur Flens sockenstämmoprotokoll

av Axel Björkman

Flens sockenstämmoprotokoll ger oss en intressant och lärorik inblick i livet under gångna tider. Låt oss välja några detaljer från 1820-talet. Vargar strövade omkring i flenstrakten. Fattighjonen var så många, att inte på långt när alla rymdes i fattighuset Snuten. Rotlösa människor motades ut ur socknen, om de inte ansågs höra hemma där. Ungefär som man nu för tiden förpassar olyckliga människor från det ena landet till det andra. För att få gå till nattvarden ställdes som villkor att kunna katekesen. Detta sista visar bl a följande tidsbild.

Den 4 dec. 1825 sammankallades extra sockenstämma med anledning av ett intermezzo under husförhöret hos Anders Ersson i Flensby. Fjärdingsman Jonas Melins son Jonas hade nämligen gett skäl för anmärkning genom sitt "högst ohövliga, oanständiga och i följd därav olagliga uppförande". Magister Gellin i L:a Mellösa hade kallat fram Jonas och pekat ut var han skulle läsa. Jonas ryckte då till sig boken och sade, att det inte behövde pekas. Han läste bra. Men som han inte kunde katekesema, så fick han inte gå till nattvarden. Jonas svarade: "Ni kan inte sätta mig från nattvarden." Vittnen var bl a kyrkvärden Eric Larsson och sexmannen Arvid Ersson i Karsätter. Detta Jonas bryska uppträdande kom längre fram att ligga honom i fatet. Emellertid åtog sig pastor Stenmark att undervisa Jonas i salighetsläran. Några dagar senare infann sig Jonas hos magister Gellin och bad om ursäkt.

Två år senare den 10 juni 1827 hölls sockenstämma. Då begärde fjärdingsman Melin avsked, och församlingen valde sonen Jonas, 29 år, att vara fjärdingsman tills vidare. Man ville se, hur han skötte sig.

Samma dag kom en skrivelse från expeditionskronobefallningsmannen Stenbäck, som gav tillkänna "att assessorn Södergren icke kunde bifalla, att Jonas Melin d y blev fjärdingsman". Församlingen valde nu hemmansägaren Jonas Ersson d y i Bjudby.

KOM IHÅG!

Folkmusikfonden och
Gustaf Wetters Minnesfond
Postgiro nr 71 55 33-6
Alla bidrag är välkomna.

INTERVJU

Efter jul var jag hemma hos spelmannen Martin Fredriksson i Ekeby i Dunker och gjorde en intervju. På bandet, som spelades in vid tillfället hörs Martin berätta om spelmanslivet på sin kultiverade och genuina sörmländska dialekt. Intervjuarens röst är sordinerad av fru Fredrikssons goda bullar, och det hela beledsagas av ett trivsamt klirr av kaffekoppar. Vi satt i finrummet. Granen stod kvar så här strax efter jul, och utanför snöade det ymnigt över hus och åkrar.

- Morfar tog ofta fram fiolen och spelade, när han satt och vaktade ut brasan om kvällarna, säger Martin. Polskor var det förstås - utan namn - sådana där som gått i arv i generationer. Jag har kvar en fiol efter honom som han ärvt någon gång, och det är väl troligt, att det funnits spelmän i släkten före honom. Morfar hette Per Erik Pettersson. Hans svåger var duktig spelman. Han hette Janne Gustavsson. De där gubbarna var spelmän här i Ekeby. Janne Gustavssons son hette Albert. Han var ännu duktigare spelman. Han spelade fiol och blåste klarinett också. Vi har spelat mycket tillsammans.

Martin Fredriksson har bott på gården i 80 år, och hans släkt har bott där sedan 1842. Han har tidiga minnen av de fiolspelande gubbarna i Ekeby:

- Det hände ju, att man fick följa med på kalas, och då fick man ju en del av de där bitarna i huvet. När jag var liten, drömde jag om att bli spelman.

Martin kommer ihåg hur hans föräldrar dansade slängpolska. Musiken hade emellertid inte någon särskild slängpolskekaraktär, menar han, utan det var de vanliga markerade polskorna - men det borde vara "bra takt" i bitarna.

Det var inte så många som kunde dansa slängpolska, och den vanliga polskan kom så småningom också ur bruk. Martin har spelat mycket polskor men mest på bröllop och andra fester, där det var äldre med. Man dansade polska utan några särskilda turer parvis runt "med vanliga polskesteg", som Martin säger.

Polskor - det låter gammalt och fornt, men om man på 1880- och 90-talet gick in till slätten i Malmköping, där regementsmusiken spelade upp till dans, så kunde man lära sig nyheter också på det området. Särskilt Janne Gustavsson lärde sig nog en hel del polskor där, menar Martin. Han brukade gå dit, och han hade lätt att lära sig.

Regementsmusiken kom också att betyda en hel del för Martin Fredriksson ett par årtionden senare. Han hade sedan småbarnsåldern umgåtts med spelmansmusiken i sin hemby. Han ville bli spelman. Han hade börjat spela munspel, vilket inte gick så värst. Han hade smygtränat på drängen Georgs dragspel. (Det var ju inte tillåtet, men Georg blev inte arg när han ertappade den blivande dragspelaren.) Vid tolv års ålder hade han fått sitt första dragspel, ett enradigt Magdeburger. Det var alltså dragspel han hade kommit att fastna för.

Midsommarsdansen.

— Den der dragharmonikan vid midsommaren liknar ormen i paradiset. Den lockar till förbjuden frukt.
— Ah, så frun säjer, inte hade Adam och Eva nå't dragspel i paradiset!

Dragspelare, som betytt mycket för Martin är Ragnar Sundkvist, som han hört 1914 och som han senare lärde sig av per grammofon, och den äldre spelkompisen Ture Andersson vid Sjöändan, Dunker. Från 1915 var de båda under några år mycket ute och spelade i mellersta Sörmland. Grammofonen var redan då ett viktigt inlärningsmedium. Man köpte skivor, och spelmännen bytte skivor med varandra. Martin och Ture kom överens om att lära in en ny bit i veckan på det viset.

Martin Fredriksson berättar, att han särskilt under åren 1913-15 ofta befann sig vid dansbanan på heden i Malmköping. Regementsmusiken spelade två timmar på söndagseftermiddagarna. Folk dansade, och då fanns det tillfälle att lära sig senaste nytt - bl a onestep eller "jumpa". Dit kom knektar och malmköpingsungdom och flickor, som hälsade på sina fästmän, och föräldrar, som hälsade på sina söner som gjorde rekryten. Pojkarna dansade ofta med varandra, för flickorna var trots allt för få.

1914 var i våra trakter ett bra år. Folk led i allmänhet ingen brist. Sommaren var fin, och många musikaliska nyheter lanserades på Malmahed. Martin Fredriksson var 16 år gammal:

- 1914 kom det mycket nya bitar, som regementsmusiken spelade ibland. Man var ju lite blyg, men man smög sig fram i alla fall och tittade i noterna vad biten hette. - Hesselbysteppen och Sankte Per och vad det nu var. Och fick man höra den några gånger så hade man den lite i huvet. Ibland fick man åka hem meddetsamma, innan man glömde bort den, och då var det ju bra om man inte mötte någon på hemvägen och började prata om annat.

Ja, det där var i ungdomstiden. Nu är Martin Fredriksson 80 år. De sista åren har det inte blivit så mycket spelat. "Jag har varit lite skrallig", säger han och tycker att han legat av sig spelmässigt. Men när han tar sitt rödskimrande italienska dragspel i knät, börjar allt en omisskännlig spelsugenhet göra sig påmind. Själv tycker jag mycket om hans sätt att spela - det är så lätt och fint. "Man får inte bli för tung i basen, för då blir det för grötigt."

Så här berättar Martin Fredriksson om ett betydelsefullt dragspelsköp och om de första spelmansåren:

- Jag hade ett treradigt durspel. Ture Andersson han skaffade sig ett liktonigt, och då gick jag ju till honom och provade det där. Och då sa jag:

- Jag har fått riktigt snurren på ett sånt där spel!

- Ja, skaffa dig ett, så ska vi spela ihop.

- Men det är så stora pengar ... om jag inte kan lära mig.

- Ja, jag ska lära dig det jag kan.

Och det tyckte jag var borgen nog.

Men det var inte att gå sta och köpa. Då fick man beställa. Det var 1915, och det var ont om allting, till och med dragspel. Då sa Tures bror:

- Jag ska åka till Eskilstuna i veckan - ska jag beställa ett åt dig?

- Ja, gör det, sa jag.

Det var på en dans som vi pratade om det här. Mina föräldrar var vakna, när jag kom hem, och de frågade hur det hade varit. Jag sa:

- Nu har jag beställt ett dragspel iallafall.

Det där hörde min mormor - hon var i rummet intill - och hon kom ut och funderade:

- Vad kostar det då?

- 250 kronor, sa jag.

- Å Herrejösses! Det är ju dyrare än e´ko!

Sedan kunde inte hon sova mer den natten.

Det var dyrt också. Jag hade ju inga förtjänster. Jag var bara 17 år, och inget yrke kunde jag. Jag gick bara här hemma.

Det här var i mars månad. Sedan fick jag vänta till i augusti, innan jag fick det.

Jag hade ju ett treradigt durspel, och det sålde jag och fick 35 kronor - och det var ju lite. Så hade jag några kronor på banken, så jag tog ut 70 kronor där. Jag gick hos någon granne och jobbade lite också. Jag tror att jag hade 150 kronor.

Jag skulle köpa på avbetalning; det var ju inte tänkbart annat.

Jag var så rädd, när jag cyklade till Eskilstuna, att jag skulle tappa plånboken. Jag hade ju aldrig haft så där mycket pengar på mig.

Flickan i affären sa:

- Om Fredriksson vill betala det på en månad, så får han tio procents rabatt.

Det var ju mycket det, tyckte jag, och när jag kom hem, så sa jag åt min morfar:

- Kan jag få låna 60 kronor av er, morfar, så ska jag betala det där kontant - så tjänar jag ju trettio kronor.

Ja, det fick jag.

- Jag ska betala igen i sommar, om jag får nån spelning, sa jag.

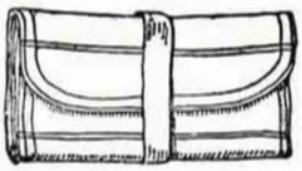

På sommaren fick jag spelning, och då gick jag sta och skulle betala, men då sa morfar:

- Ja, det behöver du inte betala igen, för nu hör jag att du kan lära dig spela, så det får du.

Det gick bra. Jag hade dragspelet i fem år och spelade mycket på det. Vi brukade få hundra kronor ihop för en spelkväll. 1918 gick det särskilt bra. Vi hade spelning varenda lördagskväll och var påtingade två månader i förväg. Vi spelade på logar, magasin och dansbanor.

- - - Slutklämmen på 1918 var den 15 september. Vi hade hyrt en stor lokal vid Eriksberg i Stora Malm. Vi kom dit på eftermiddan och gick där och väntade. När vi skulle börja var det bara en 15-20 stycken pojkar som gick där. Jag sa:

- Hur ska det här gå? Det kommer ju ingen publik!

- Vi sätter väl i gång och spelar!

Vi satte igång - och de kom på en gång. Lokalen blev full på en gång. Det var så dant av folk!

Vi skulle vara snåla och försiktiga, så vi hyrde inget rum. Vi låg i lokalen där på natten på ett par bänkar - och om jag förkylde mej då eller hur det var ...

Vi cyklade till Valla, och sen åkte vi tåg hem. Jag hörde på tåget att de pratade om att det var en ny sjukdom, som hade börjat på att gå. De kallade den för spanska sjukan.

Och den fick jag då i veckan. Lördagen därpå hade jag doktorn hos mig. Det här var slutklämmen kan jag säga, för sen blev min pappa sjuk, och sen blev min mormor sjuk - och hon dog. Det blev lite ändringar. Ture flyttade neråt Stjärnhov till, så vi kom inte så nära varann. Själv fick jag lov att vara hemma mer och arbeta, så jag fick begränsa det där med spelningen lite. Man jag började spela mer tillsammans med Albert Gustavsson här...

Bernt Olsson

Mellösa i Sörmland

Arne Blomberg

Ovanstående rubrik är namnet på en i högsta grad läsvärd bok med undertiteln Folkminnen. Den är författad av Imber Nordin-Grip och postumt utgiven 1965 av Maj Eriksson, Flenmo.

Det är många svenska socknar och kommuner som ägnats olika beskrivningar men "Mälsa, den bästa av socknar", har fått en av de bästa sockenbeskrivningarna.

En inträngande och kärleksfull skildring av en bygd och dess människor. Seder och bruk, tro och övertro, arbete och nöjen, visor och sägner... Gå till ditt bibliotek, låna, läs och njut!

Några smakprov:

Märka trutar eller *Räkna ut hur gammal en flicka är.*

— Man sa till flickan, att man kunde räkna ut hur gammal hon var, och så tog man ett band och mätte med det hennes huvud på längden och bredden och la det över ögo på henne sen... och så var det hänt (d. v. s. man kysste flickan så många gånger som man trodde, att hon räknade år). —

2.

Läst av Erik Andersson, sjungen av Carl-Gustaf Axelsson, Floda.

Esselera, velleru,
Kara man plaxela di.
Kara man dela di.
Jakob Ferdank.
Espeli goss, gosseli goss,
Skin skiveräng,
Säng millidäng,
Mark jorden dank.

Smussla sko.

— Man satt ikring ett stort bord med en filt på och höll handen under filten. Så skicka man iväg en sak under filten, som ett par hade kommit överens om. Man skulle göra det så försiktigt, så det inte skulle märkas, var den där saken var, utan di skulle överraska varandra. Det skulle vara någe otäckt: en kall järnbit eller sånt, en isbit kunde det vara. Jag minns när vi lekte det, då Emilie Uppgren var med och hon sa: "Vi tar en kräfta". Det var inte så lätt att få den och skicka iväg den, så att det inte märktes, för hon nyptes ju, kräfta.[2])

8. *Råttans bröllop.*

Sjungen av Josefina Andersson. Visan är allmänt känd i Södermanland, där den sjöngs av barnjungfrur på herrgårdarna för 100 år sedan.[33])

1. Två små herrskapsråtter,
gifte bort sin dotter
med en liten mullvadsherre.

2. Och bröllopet,
det var bal och supé
för ett hundrasju personer.

3. Främst bland alla gäster,
var en liten loppa,
klädd i blus och strumper.[34])

4. Loppan hoppa fram,
med en väggmadam
mitt i valspolketten.

Sittblindbock.

Deltagarna sitter i en ring. Inuti ringen går en person med förbundna ögon. Han sätter sig i knä hos en av dem som sitter i ringen och säger: "Jag sitter bra, där jag sitter". — Någon frågar: "Vem sitter du hos?" — Lyckas blindbocken ej svara rätt, får han ett slag i ryggen och måste fortsätta, i annat fall får han sätta sig i ringen och den vars namn han sagt, blir nästa blindbock.[3])

Den som vid folkminnesinventeringen 1936 kunde ge den bästa bröllopsskildringen — om än inte särskilt ålderdomlig — var den kort därefter avlidne spelmannen Oskar Andersson från Hällefors (f. 1871, d. 1937). Ett mellösabröllop var lika mycket musik som mat, och därför var en spelman lämplig som berättare. Hans skildring återges här i sin helhet.

— Jag var på bröllop och spela, när jag var femton år. Först i början, när jag spela, hade di brudridare. Di spela och mötte brudridarna på vägen. Det var vanligt te möta brudridarna, di skulle rida två stycken i bredd. Di hade hattar med långa band, grönt och rött var det. Jag minns, att jag såg di där brokiga hattarna.

1. Först gick spelman ut på vägen och spela mot dom. Di skulle gå så långsamt så det gick åt många bitar.

2. Så skulle vi *spela in gästerna*. Då fick vi gå in i ett birum, då spela vi, vad vi ville, marscher och sånt. Napoleons marsch över Alperna bruka vi spela. Egentligen skulle en stå ve förstubron och spela in gästerna.

3. Först när di (gästerna) kom in, drack di vin. Då skåla di med brudparet, då feck en spela efteråt, sen di har druckit vinet. Det var marscher åv alla möjliga slag, en heter Västerdalarne, minns jag.

4. Med detsamma efter vinet så kunde di börja dansa. Då var det te spela. Sen, när det vart natt, var det te spela jämt. (Man dansade en stund, medan man väntade på maten.)

5. När di skulle äta, feck di *spela in rätterna*. Var det nån storrätt, så feck en spela duktigt.[11]) Det var marscher, Sörmlandsmarschen och Kronobergarnas marsch. Till den andra maten då spela di en polonäs och en kadrilj. Då börja gästerna bli luriga, så di sjöng med.

6. Sista rätten, då skulle di spela gånglåtar. Det skulle vara mera sakta. Jag bruka spela en vals i A-dur efter Hörgren te sista rätten.[12])

7. Sen skulle det spelas te skänkningen. Då stog skänkarna, som di har fått förut på ett särskilt bord i ett rum för sej. Di skramla pengar åt brudparet, brudfolket sa di då. Och sen samla di på en tallrik åt spelman. Värdarna ga mycke brännvin åt dom, så di skulle ge nå mycke. Medan di skulle skänka, skulle vi spela skänklåtar, det var sakta bitar alltid.

8. Sen vart det dans ("riktiga dansen"). Då skulle man spela hela tiden. Det var polka och vals, polkett och hambo och schottis också. Prästen bjö opp brua, di skulle dansa först. Brudgummen och hans svärmor skulle dansa också. Brua skulle dansa med alla di manlige gästerna. Prästen kunde dansa ända till tre danser. Jag minns prosten Landgren, han dansa mycket på bröllopena, han dansa i prästkrage också. Sen han hade dansa med brua, skulle han dansa med modern och släkta. Medan prästen dansa med brua, skulle brudgummen dansa med brudsätan, det var så då. Di bruka dansa bortåt fyra—fem—sex. Kväller åt di ve elva—halvtolv. Efter middan drack di toddy, det kunde räcka fyra—fem timmar med middan.

Te kvällen var det vitergröt, men inte på min tid, förr var det så. När di for hem, skulle di ha en sup också.

Sista polkan, som di spela, den skulle gå i moll. På anndan, *då skulle brudparet stå stången*, då var det di, som skulle bjuda och stå i. Brua var ungmor då. —

Mot slutet av bröllopsdansen kom de glada upptåg, då man dansade kronan av bruden och då gummorna rövade bort bruden från flickornas lag:

— Då tog di ihop i en stor ring, en skulle spela polsker, alla möjliga polsker var det, då feck di inte släppa takten. —

När bruden placerat sin krona på huvudet av någon flicka, som dansade förbi, då bröt sig de ogifta kvinnorna in i ringen:

— Då skulle gummo röva brua av flicko — di kröp emilla i ringen och röva brua. —

Flenmo i folkmusiken

Arne Blomberg

För många äldre sörmlandsspelmän väcker namnet Flenmo många glada minnen till liv. Den yngre generationen känner igen namnet från en eller annan låt, mest trolig är Flenmo skänklåt av Ragnar Schelén.

Flenmo ligger i Lilla Mellösa socken och flertalet "Flenmolåtar" är tillägnade "Flenmon" disponent Nils Eriksson (1891-1958).

Flenmon var en hembygdsvän av stora mått. Hans intresse för traditionen har betytt mycket för såväl hembygdsrörelsen som för de sörmländska spelmännen.

Han öppnade generöst Flenmos dörrar för besökande spelmän; även om de var många.

Otaliga är de fester under 40- och 50-talen där spelmännen varit gäster.

Vid ett stort bröllop 1945 sammanvigdes sonen Kaj med sin hustru Maj. Till bröllopet hade Carl G. Axelsson komponerat en brudmarsch, Gustaf Wetter en brudpolska och Ivar Hultström en brudvals.

Komponerandet av Flenmolåtar blev därefter tradition och genom åren har olika spelmän komponerat dryga trettiotalet låtar tillägnade Flenmon och hans hus och gård.

Rollen som hembygdens och spelmännens vän har efter Flenmons bortgång främst övertagits av Maj Eriksson, för otaliga spelmän känd som "Maj i Flenmo".

Vännen Maj var initiativtagare till Sörmländska Folkmusikfonden, vars ordförande hon var under flera år.

Hennes kunskap om Mellösabygden saknar nog motstycke och hon delar gärna med sig av sin kunskap!

Flenmo Gånglåt

Evert Melin

tillägnad
Flenmon
och hans hus
3·7·1950

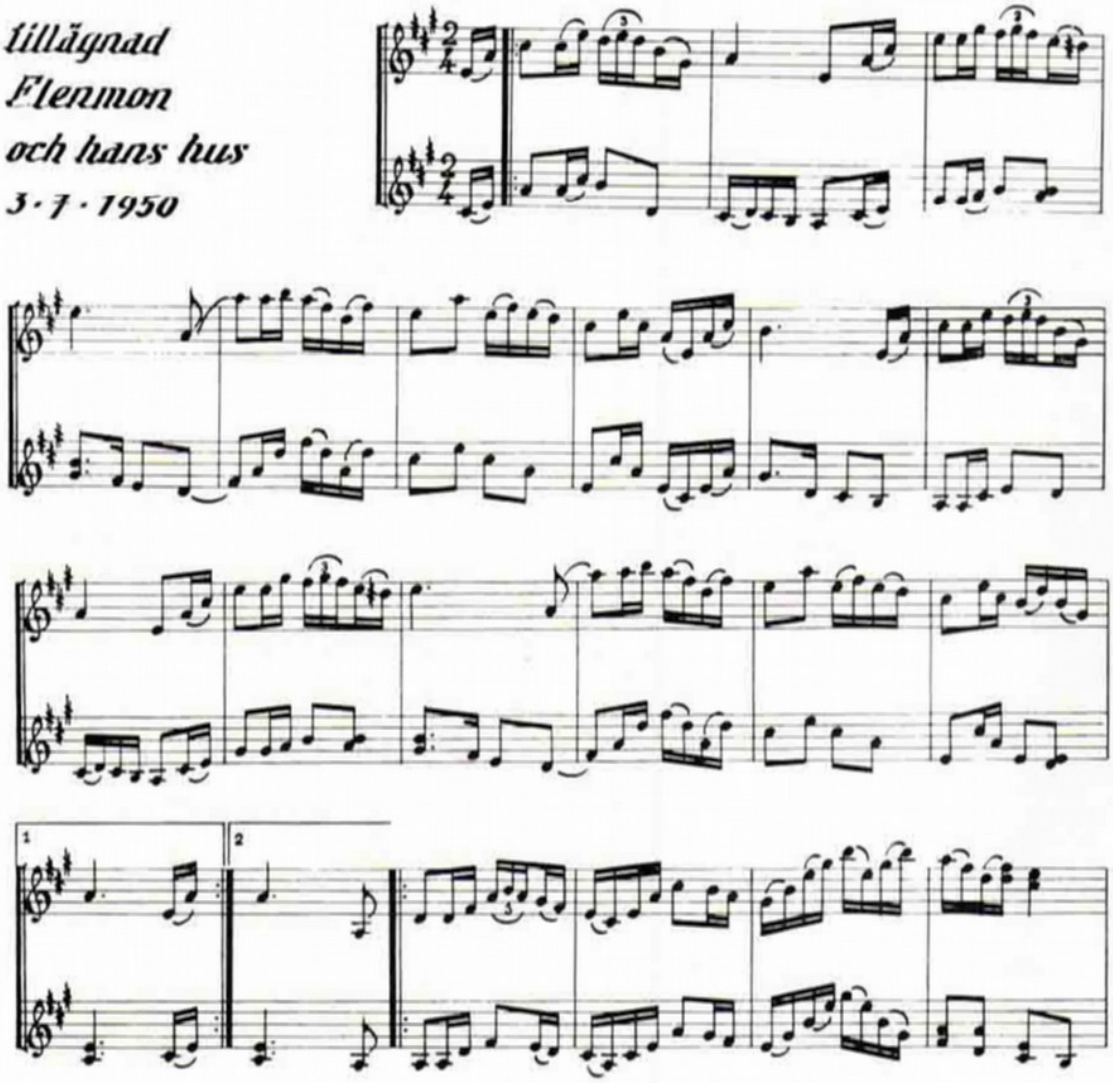

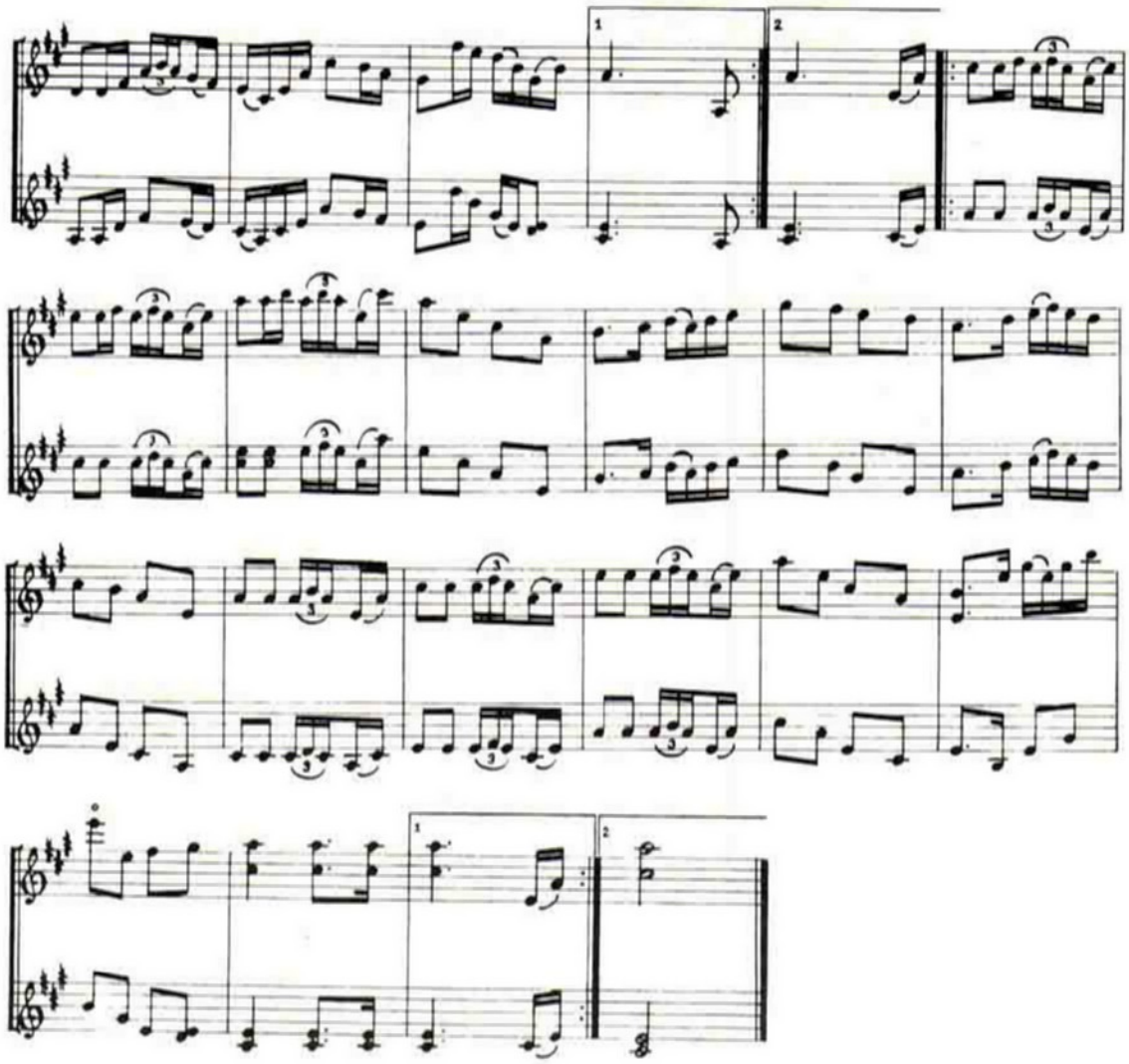

Daga och Villåttinge härader

Spelmän

Arne Blomberg

Det folkmusikaliska materialet från mellersta Sörmland är stort. På annan plats i tidningen skriver Christina Frohm om bl a Gustaf Larsson, Albert Gustafsson och Nils Gustavsson från Björnlunda och Frustuna. Bernt Olsson berättar om dragspelaren Martin Fredriksson.

Notiserna om övriga spelmän är hämtade ur förbundsarkivet, vilket som sagt innehåller mycket material från dessa trakter. Vill du veta mer om låtar och spelmän så tag kontakt med arkivgruppen eller styrelsen!

Daga härad

Evald Andersson, Åsta, Björnlunda (född 1869) började spela fiol i 12-årsåldern. Även fadern Anders Gustaf Olsson (1836-1882) var spelman och hade lärt sig efter bonden Lars Larsson i Viby, Björnlunda, vilken jämte Karl Johan Andersson var så gott som obligatorisk bröllopsspelman i trakten. Även Evald Andersson har i sin ungdom - tillsammans med brodern Hjalmar Weiner, Älvsjö (född 1880) ofta spelat till dans. Olof Andersson tecknade 1936 upp 14 melodier efter Andersson, bland dessa finns två ridmarscher efter fadern samt ett antal egna kompositioner.

RIDMARSCH, efter fadern

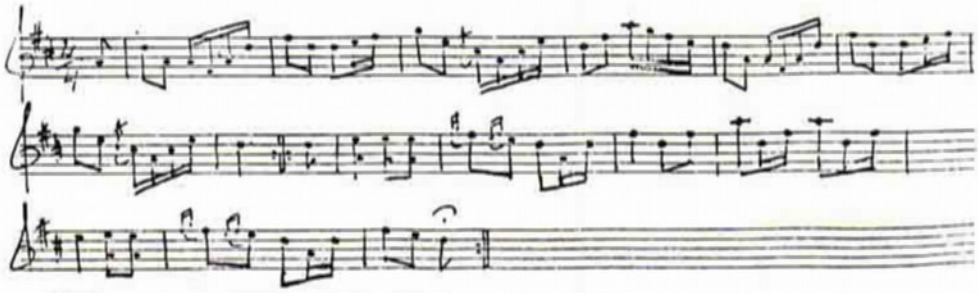

Såväl denna som efterföljande marsch användes då man red till och från kyrkan under brölloppen.

RIDMARSCH, efter fadern

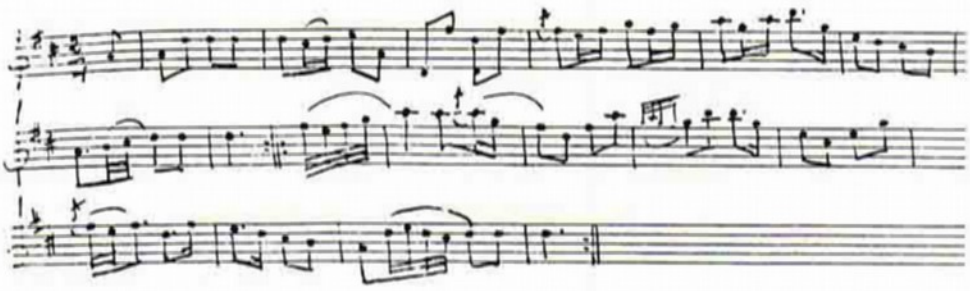

SCHOTTIS

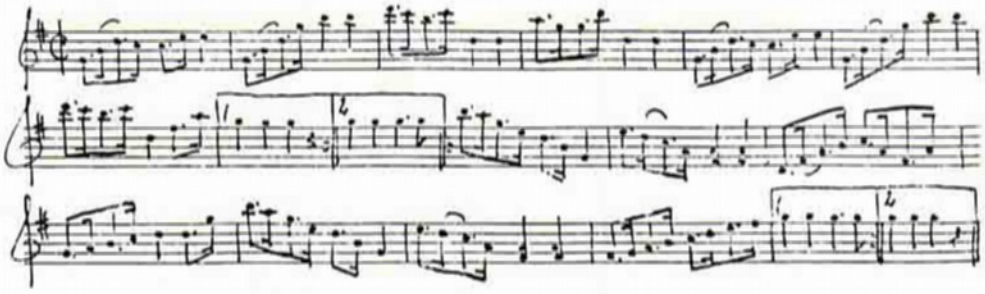

Andersson har lärt schottischen som barn.

För att knyta ett logiskt band till ytterligare ett antal spelmän från Björnlunda och Gnesta måste vi nu tillfälligt bege oss till Villåttinge härad, närmare bestämt till Lockelsta i Helgesta socken. Där bor Bertil Sjöberg välkänd "bakblåsare" i Malmabygdens spelmanslag. Bertils far, Oskar Sjöberg, var skogvaktare på Rockelsta och född i Tomta, Björnlunda socken 1870. Han började spela dragspel 1881 men köpte sig snart en fiol på vilken han hastigt förkovrade sig. Han kom i förbindelse med Gustaf Landin i Björnlunda av vilken han lärde mycket. Stort inflytande hade också den f d regementsmusikern August Gustafsson Holtz i Björnlunda, som var traktens främste spelman. Holtz, som spelade tillsammans med Axel Enström och Lagerbäck i Gnesta, lär ha infört de nya valserna (som Myrtenkronan, Livet en dröm, etc) till dessa trakter. OA tecknade upp 10 melodier efter Oskar Sjöberg och anmärkte att "Sjöberg har ett genuint och gammaldags spelsätt och han utför sina melodier mycket rent och taktfast samt i ett anmärkningsvärt raskt tempo."

Albert Hjalmar Asp i Karlsta, Björnlunda föddes 1887 i Ludgo socken. Även Asp började spela fiol i unga år och sina första melodier lärde han efter sin mors sång. Asp spelade med fyra av sina morbröder; Ludvig, August, Johan och Albert Björklund samt med Rudolf Hildebrand i Ludgo (död på 1890-talet).

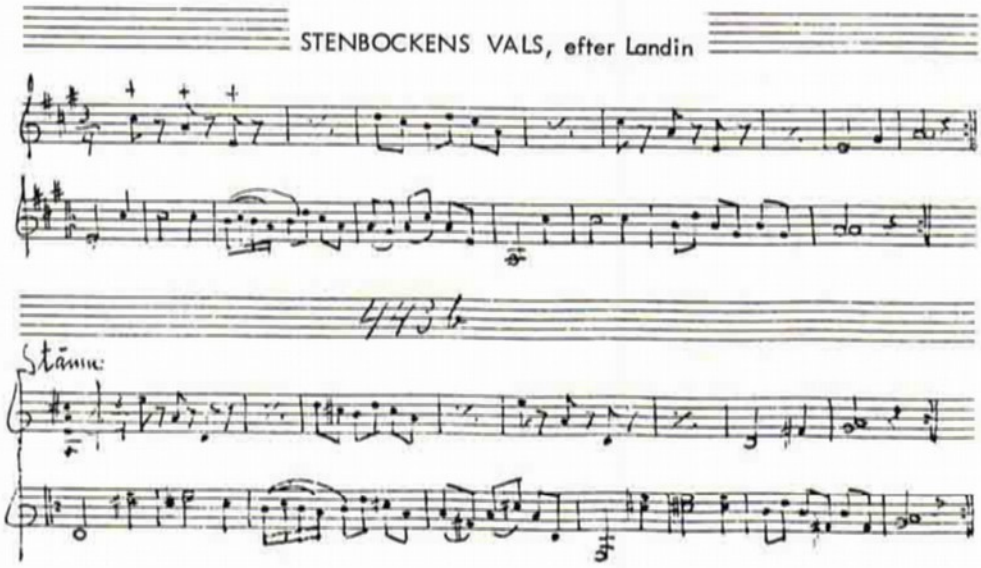

Villåttinge härad

Klarinettisten och fiolspelmannen Albert Gustafsson, Ekeby, Dunker var född 1884. Även fadern Johan Erik Gustafsson (1849-1924) spelade både fiol och klarinett och hade lärt av klockaren Langborg i Dunker. Albert Gustafsson spelade även tillsammans med mjölnaren Axel Enqvist i Mellbykvarn - död omkring 1920, nittio år gammal - vilken var en duktig klarinettist och vilken i sin tur lärt av en bonde och spelman från Sörlännakrogen i Länna.

Albert Gustafssons fiol och klarinett har efter hans död donerats till Spelmansförbundet. OA tecknade upp åtta melodier efter Albert Gustafsson.

Bland de uppteckna re som arbetat i mellersta Sörmland framstår Anders Gustaf Rosenberg (1809-1884) som en av de märkligaste. Han föddes i Mellösa socken. Torparpojken var mycket musikaliskt begåvad och tog organistexamen vid 17 års ålder, men redan som fjortonåring började han teckna upp melodier i Mellösatrakten. 1826 blev han vikarierande organist i Floda där han verkade i tio år. Under dessa år insamlade han 160 melodier, vilka trycktes 1875. Intresserade hänvisas till nyutgåvan "420 Svenska Danspolskor m m" (utgiven 1969 av spelmansförbundet).

En annan tidig uppteckna re var musikfanjunkaren Emil Söderqvist i Flen som bl a tecknade låtar efter lantbrukaren Gustaf Persson i Klippan, Flen (1828-1919). Denne var född i Mellösa och började som trettonåring spela fiol för organisten Per Brolin som i sin tur lärt fiolspel efter organisten Strand i V. Vingåker. Sjutton melodier efter Persson återfinns i Sörmlandsdelen av Svenska Låtar.

K.P. Leffler omnämner två spelmän från Dunkers socken: snickarna Anders Gustaf Wahlström och Fredrik Boström. Wahlström är måhända släkt med färgare Wahlström i Gryt (vanligen kallad Färjaren) som kom från Dunker. Spelmansförbundets äldste medlem, den 93-årige Ivar Boströms farfarsfar hette Albert Boström och han var skräddare i Dunker. Han hade elva söner, av vilka några var spelkunniga. Det förefaller troligt att den ovannämnde Fredrik Boström (född omkring 1820) var en av dessa.

För några år sedan fick spelmansförbundet kopiera några mycket intressanta notböcker tillhörande f. stationsskrivaren Hadar Larsson, Eskilstuna. Larsson som själv spelar fiol är son till gjutmästaren Fredrik Vilhelm Larsson, Hälleforsnäs, Mellösa (född 1859).

F.V. Larsson, som besöktes av såväl Olof Andersson som Nils Dencker, var son till Lars Erik Ersson vilken var en betydande spelman. Ersson föddes 1816 i V. Grytsta, Sköldinge och dog i Hälleforsnäs 1899. Han var åren 1827-28 elev till soldaten Hall i Grytsta. Vid varje besök medfördes ett halvt stop brännvin som honorar. Av Hall fick Lars Erik lära sig notläsning. Han spelade också helst efter noter. I sitt spel inlade han en myckenhet fioriturer och förslagsfigurer och i repertoaren ingick ett flertal förstämsmelodier. Hall var i sin tur elev till Rosenbergs företrädare som organist i Floda nämligen organisten L.E. Segerberg. I Sörmlandslåten nr 2/1974 finns fyra kadriljer efter Lars Erik Ersson.

Ersson spelade ibland tillsammans med Oskar Fredrik Andersson, Hälleforsnäs vilken i smyg lärde sig en del av den undervisning som brodern Karl Andersson erhöll av en klockare Hörgren. Oskar Andersson var notkunnig och hade lärt konsten av en flöjtist, Herman Lundborg som en tid arbetade på bruket. Andersson blev med tiden en eftertraktad bröllopsspelman och sade sig ha spelat på flera hundra bröllop i kringliggande socknar. Han spelade ofta tillsammans med Konrad Hellqvist, född 1864 i Mellösa. Hellqvist började spela redan som sjuåring och då han var tio spelade han till dans. I början använde han strängar av tvinnat garn och "först när Oxelösundsbanan byggdes - den blev färdig 1875 - kom en rallare och satte riktiga strängar på fiolen". Hellqvist stiftade som pojke bekantskap med Lars Erik Larsson, Floda (identisk med Lars Erik Ersson ovan). Denne hade varit bonde "men spelade så att gården gick ifrån honom" och han fick sedan försörja sig som arbetare vid Hälleforsnäs bruk.

Hellqvist flyttade 1903 till Finspång, Östergötland. OA tecknade upp femton melodier 1930 vilka återfinns i Svenska Låtar, Östergötland, del I. OA anmärker om spelmannen att "han utför sina melodier i raskt tempo - polskor i sextondelstyp ungefär = 144".

11. POLSKA
från Sörmland

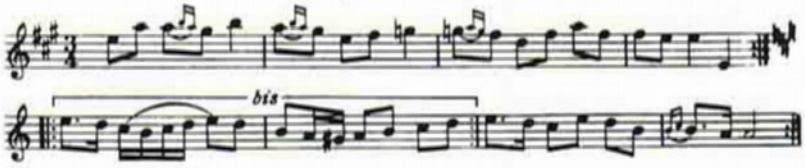

Fiolen stämdes: Vid omstämning tages första reprisens sista fjärdedel på lös *d*-sträng. *Giss* i andra reprisens andra takt spelas som *fiss*.

22 a. POLSKA
efter Lars Erik Larsson

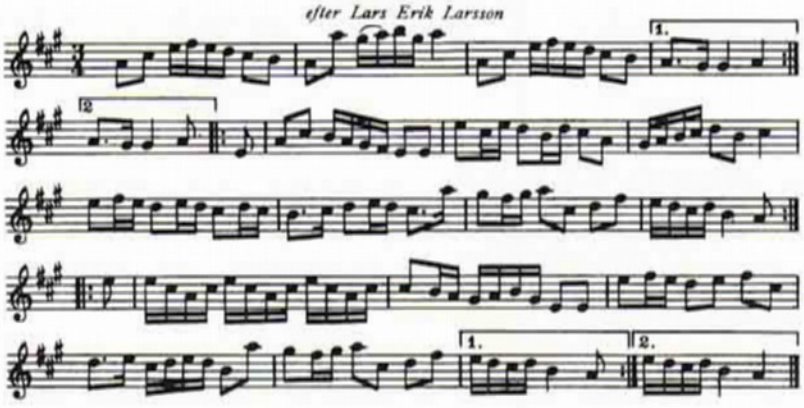

22 b.

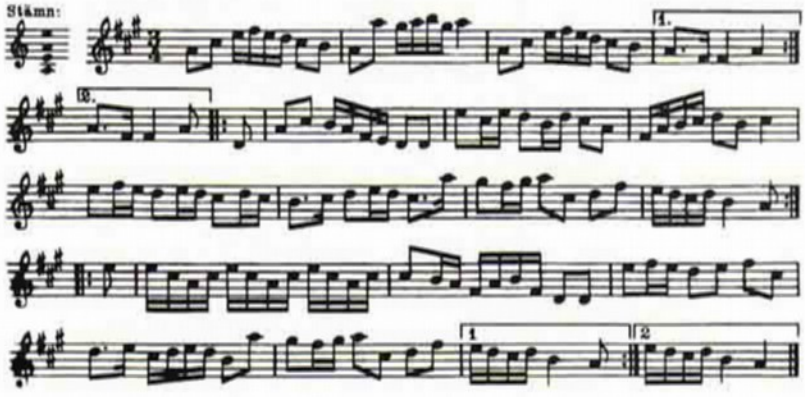

23 a. POLSKA

från Sörmland

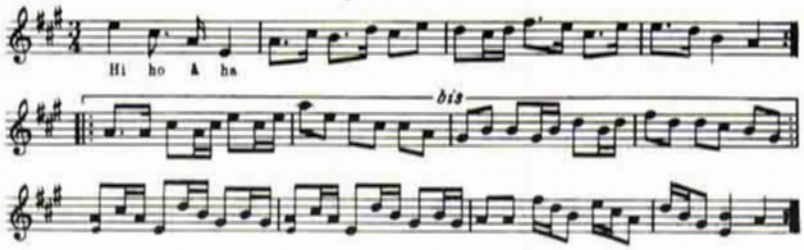

23 b.

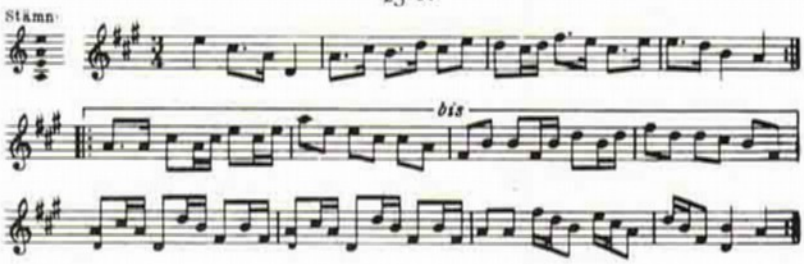

24. POLSKA

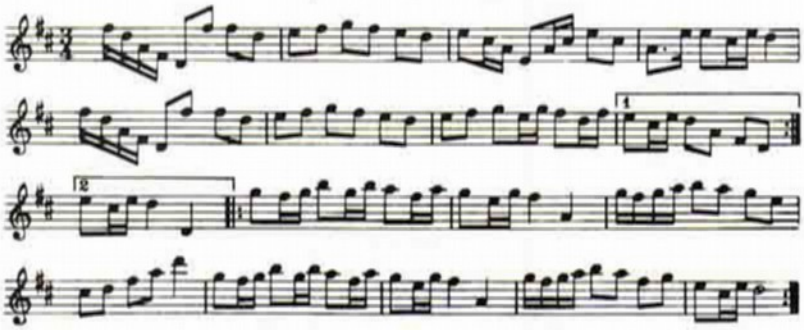

Hellqvist hade polskan efter en handlande och spelman *Hagberg*, som bodde i Hällefors i Sörmland.

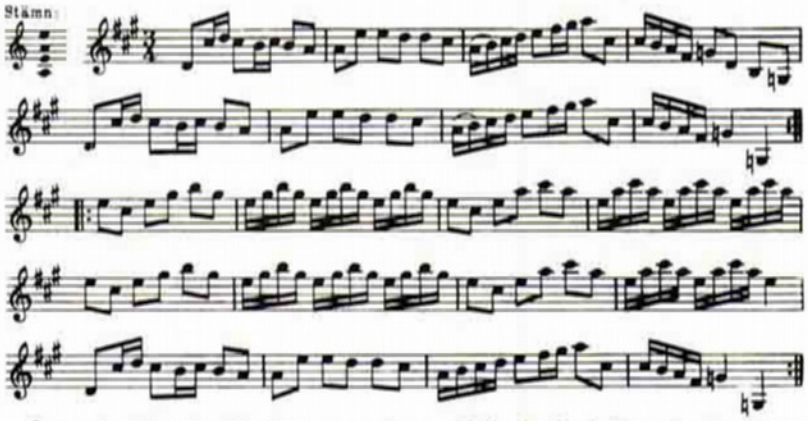

Låten benämndes 'Spelflickans polska'. Hellqvist hade den efter Lars Erik Larsson från Floda socken, Södermanland.

POLSKA, efter Oskar Andersson, Hälleforsnäs

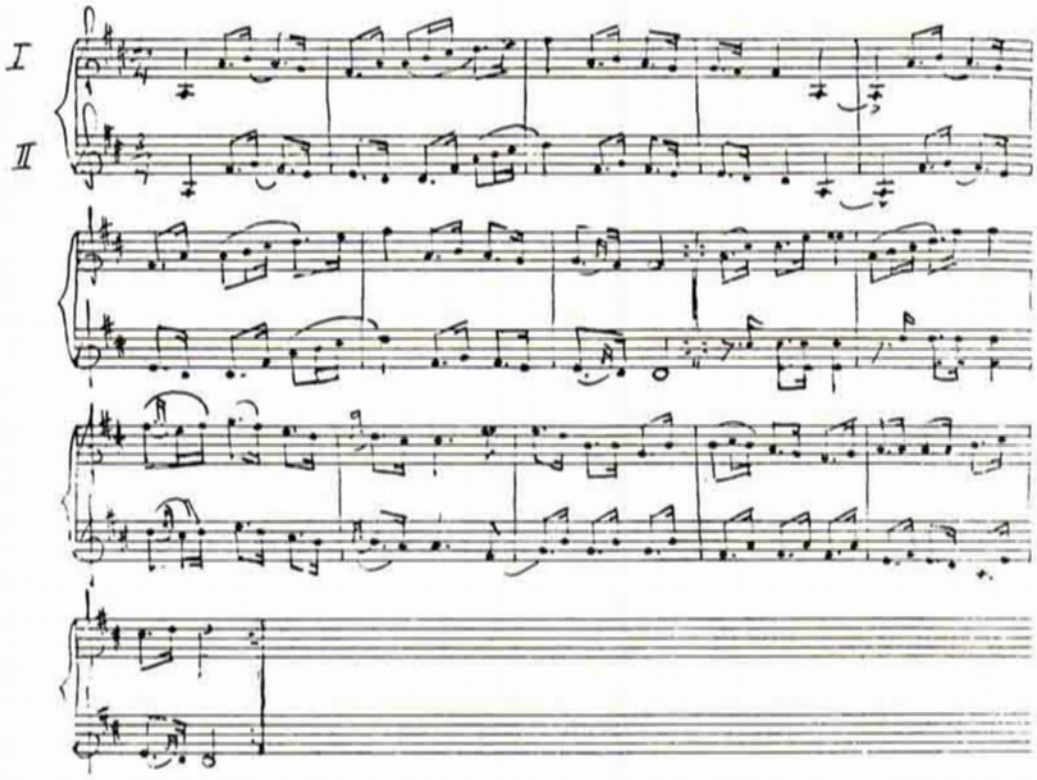

Klas August Gustafsson, Kristineberg, Öja, Flen föddes 1856 i Stora Malm. Han var självlärd och hade sina melodier efter tre bröder; Fredrik, Karl och Algot Gustafsson.

August Leander Hagberg, Skebokvarn, Helgesta föddes 1856 i Hagen - ett torp under Rockelsta. Han lärde fiolspel av sin farbror Anders Ersson vid Helgesta gård.

Hagberg var spelkamrat med Adolf Fritiof Hillman, Sparreholm, Hyltinge (född 1871). Denne hade många låtar efter modern som gärna sjöng gamla melodier. Han spelade även tillsammans med Karl Eriksson i Hyltinge som avled vid sekelskiftet samt med en stalldräng i Helgesta, Ernst Karlsson, som var från Barva. Karlsson kallades vanligen "Ernst i byn".

Merparten av det bevarade folkmusikaliska materialet består givetvis av notuppteckningar. Antalet inspelningar är ej stort. Ur förbundets protokoll kan utläsas att man under kriget diskuterade om dåvarande Radiotjänst skulle kunna göra stålbandsinspelningar av de gamla spelmännen. Tyvärr blev det inget av detta, däremot finns några få privatinspelningar från åren 1935-1943 bevarade med spelmannen och banvakten Johan Alfred Johansson, Sparreholm. Några smakprov från dessa finns på Sonets LP "Spelmanslåtar från Södermanland" där du även kan höra Johanssons systerson Olov Ekvall, Ronneby, som spelar morfaderns repertoar.

o - o

POLSKA,
Efter denna polska dansade Karl XV i fyrtio minuter med flickorna på lägret i Malmköping.

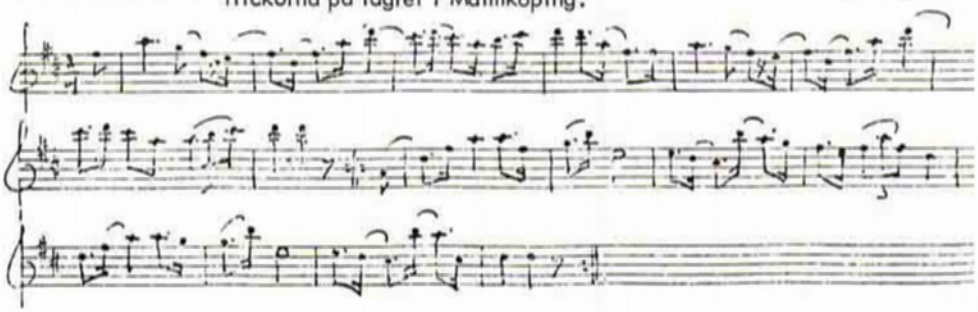

MALMABYGDENS SPELMANSLAG

Malmabygdens spelmanslag bildades i mitten på 50-talet. De som startade spelmanslaget var två grupper av spelmän, den ena från Malmköping och den andra från Sparreholm och Stjärnhov. Dessa grupper hade var för sig spelat tillsammans under flera år, innan man bestämde sig för att tillsammans bilda ett spelmanslag som fick namnet Malmabygdens spelmanslag. Från början var laget organiserat som en förening. Man hade ordförande, sekreterare och spelledare. Vid starten valdes Sparreholmarna Uno Carlsson och Herbert Eriksson till ordförande och sekreterare. Spelledare blev Bror Andersson från Malmköping.

Laget bestod från början av tio spelmän, fyra från Malmköping, två från Sparreholm, två från Stjärnhov och två st från Flen. Den musikaliska bakgrunden hos medlemmarna var skiftande. Några var "violinister" med en driven fioltekník, andra hade en bakgrund som dansmusiker, två spelmän var vad vi i dag kallar för traditionsbärare, nämligen Helmer Bergström och Vitalis Karlsson från Stjärnhov.

Spelmanslaget framträdde i många skiftande sammanhang. Man åkte runt på sjukhus och ålderdomshem och underhöll, man var flitigt anlitade vid föreningsfester av olika slag, man spelade på privata fester och man spelade dansmusik, gammaldans. Vid sådana tillfällen kunde man vara upp till fjorton stycken, och laget innehöll då både dragspelare och gitarrist.

Spelmanslaget övade en gång i veckan, och man höll till hemma hos varandra.

Under början och mitten av 60-talet föränderades sammansättningen, en del gamla medlemmar slutade, och nya kom till. Från 1968 var det bara fyra medlemmar kvar. Det var Bror Andersson, Bertil Sjöberg, Sören Olsson och Ingvar Andersson. 1968 arrangerade spelmanslaget tillsammans med Hyltinge hembygdsförening en spel och dansträff i Hyltinge hembygdsgård. Den kallades för Sparreholmsträffen, och har sedan dess blivit ett årligen återkommande arrangemang, alltid första lördagen i september.

Spelmanslagets repertoar innehöll från början alla dom "allsvenska " låtarna, en stor del gammaldansmusik och den sörmlandsmusik som spelades ute på stämmor och träffar då. I slutet på 60-talet inleddes en målmedveten satsning på sörmländska låtar. Man gick noga igenom de låthäften som fanns med sörmlandslåtar, och man fick material från spelmansförbundets arkiv.

På det viset byggde man upp en hel reportoar med låtar som tidigare varit så gott som okända för spelmännen i Södermanland.

Ingvar Andersson

Malmabygdens spelmanslag, årgång 1970. Fr.v. Sören Olsson, Bertil Sjöberg, Bror Andersson och Ingvar Andersson.

VILL DU KÖPA NÅGOT SOM DU TROR ATT VI KAN LEVERERA??
Noter, skrivna och oskrivna, gångna eller kommande nummer av denna publikation, eller andra på pränt satta tankar och reflektioner mm mm.
Skriv (läsligt) till Södermanlands Spelmansförbund, Box 289, 15124 Södertälje
Eller ring Eivor, tel.016-82047, efter 22.15 82080.

MINA RÖTTER

Christina Frohm

LASSE I BYGGE´ STATARE, SPELMAN

Än idag kan jag, från minnesgoda äldre personer i Björnlunda, få höra berättelser om min morfarsfar. Han hette Gustaf Larsson och var född 1845 vid Örnbo i Björnlunda. Om hans tidigaste liv vet jag ganska lite. Ett par av hans "olofsedlar" (arbetsbetyg) visar att han varit torpardräng vid Dammstugan och Merkällan, ställen som numera är pittoreska sommartorp. Det finns ett brev daterat 1874 i Stockholm från pigan Lina. Hon skriver i ömsinta men något bittra ordalag och frågar om hans känslor för henne finns kvar trots umgänget med de vackra pigorna på Jacobsberg. I brevet tituleras han "Snella Larsson".

Lina hade rätt i sina farhågor om pigorna på Jacobsberg. 1878 gifte han sig med Hedvig Lovisa Engstrand från Nymålen, Vireda i Småland. Samma år blev de statfolk på Ekhofs gård i Björnlunda.

1879 i februari föddes sonen Gustaf Albert. Den något hetlevrade nyblivne fadern blev osams med barnmorskan och lovade att aldrig mer besvära henne, vilket han heller inte gjorde.

Albert blev enda barnet till Hedda och Lasse i Bygge´.

Ovanligt var också att de aldrig flyttade mellan godsen utan blev kvar på Ekhof resten av sitt liv.

Lasse i Bygge´ är en person som alltid fascinerat mig. Jag intervjuade min morfar 1959 och skrev en uppsats i skolan om statarnas arbetsförhållande och liv.

Kontantlönen för stataren på 1880-talet var 80 kr om året. Eftersom Lasse i Bygge´ då och då låg hemma, svårt astmasjuk, sänktes lönen till 70 kr. Dessutom fick Hedda göra 24 dagsverken utan lön. För att bättra på ekonomin åtog hon sig mjölkning av 14 kor kl 5 på morgonen och 6 på kvällen för 16 öre om dagen.

Ledigheten bestod av tre dagar, när potatisen skulle sättas och tas upp och när julgrisen slaktades. På julaftonen arbetade man till kl 2 varefter man samlades i gårdens kök där det bjöds dopp i grytan och glögg. Varje anställd fick 2 ljus, en halv bunt garn och en almanacka i julklapp.

Lasse i Bygge´ var orädd. När andra stod ängsliga vid vägkanten med mössan i handen och blickade mot jorden vågade han ge godsägaren svar på tal.

Lasse bar förskinn vinter som sommar. En dallrande het sommardag förmanade honom godsägaren och följande dialog lär ha ägt rum.

- Inte ska Larsson ha förskinnet på sig idag när det är så varmt!

- Ja ska säja godsägarn´ att ja har så kall stuga å får så mycke´ frysa på vintern så nu tänkte ja att ja skulle få värma mig!

(Lasse i Bygge´)

Gustaf Larsson 1845-1920
Statare och spelman från Björnlunda

Lasse i Bygge var spelman. Han spelade helst slängpolskor säger dom som minns. Min mor som hörde honom spela när hon var 5 år minns ett fint drillande spel.

Ibland kunde det hända att man röjde stugan och ordnade dans vid Bygget.

Regementsmusikern och spelmannen Holz, som många Björnlundabor minns än idag, lär ha spelat med gubben vid något tillfälle. Min morfar beklagade och sa att inte kunde väl det vara något för Holz att spela med far. Holz undrade då om Albert kunde en enda av sin fars slängpolskor. Det kunde han beklagligt nog inte, men tidens patrikatter, valser och polketter var han hemma på.

Det är det arvet jag fått ta över. Man får inte gräma sig över låtar som gått förlorade utan i stället ta tillvara känslan av samhörighet generationer emellan.

Bara det att få sitta på morfarsfars och morfarsmors stolar, vid deras slagbord, att se på tavlor och att knäppa på en fiol som tillhört dem, gör att man får en särskild känsla för att bevara musik från förr. Jag vet också att musiken och dansen för dom var fritidssysselsättning och glädjeämnen i deras hårda vardag.

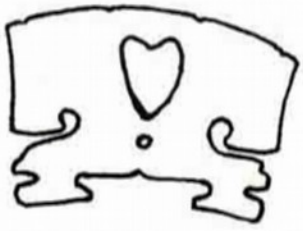

Fiolstall tillverkat av Gustaf Larsson

BARRSKOGS-NISSE (1902-1971), SPELMAN OCH LÄNK MELLAN GAMLA OCH NYA TIDEN

Jag berättar i annan artikel om min morfarsfar, statare och spelman. Arvet gick vidare via min morfar till min morbror.

Han såg dagens ljus vid Forsens soldattorp i Frustuna socken hemma hos sina morföräldrar Klara och Adolf Fors.

Min morfar Albert Gustafsson hade gått i snickarlära och lärt sig att bygga tröskverk.

Genom att köpa lite skog, avverka, sälja det bästa, för att få kontanter, och ta vara på det sämre virket själv, började han att bygga sin verkstad.

Det blev ett stort hus med stora 9-rutiga fönster. Sannolikt en reaktion mot barndomshemmet Bygget där man knappt kunde gå rak och där ljuset silade in genom blyinfattade gluggar.

Under takåsen i den nya verkstadsbyggnaden inreddes en lägenhet för tillfälligt bruk. Den lilla familjen flyttade in 1905 och den treåriga sonen Nils bar sopskyffeln till sitt nya hem.

Detta med att tillverka och sälja tröskverk visade sig gå dåligt i konkurrens med industrin och p.g.a. avsaknande av elektrisk ström. (Den kom först 1944.) Det blev att slå sig på jordbruk istället med allt vad det innebar, bruk av avlägsna arrendegårdar, förflyttning av redskap och slitsamt arbete för hela familjen.

Den stora verkstadslokalen stod nu tom sånär som på hyvelbänk och svarv och man började då att använda den till danslokal.

Sonen i huset, Nisse, började där sin bana som dansmusiker, först på munspel, sedan på dragspel med stigande antal spelrader i diskanten tills han 1920 köpte sitt första 5-radiga.

När han en sommarkväll 1916 spelade till dans vid Skeenda i Björnlunda fick han besök av sin farfar, Lasse i Bygge. Han hälsade med orden - "Nu har du mej här", och satt sedan en stund och lyssnade belåtet till sonsonens spel.

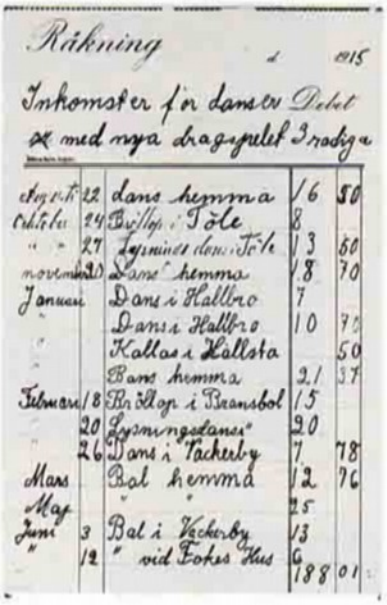

Räkning 1915

Inkomster för danser Debet
med nya dragspelet 3 radiga

okt	22	dans hemma	16	50
oktober	24	Bröllop i Tåle	8	
" "	27	Lysningsdans i Tåle	13	60
november	20	Dans hemma	18	70
Januari		Dans i Hallbro	7	
		Dans i Hallbro	10	70
		Kalas i Hällsta		50
		Dans hemma	21	37
Februari	18	Bröllop i Brensbol	15	
	20	Lysningsdans	20	
	26	Dans i Tackerby	7	78
Mars		Bal hemma	12	76
Maj		" "	25	
Juni	3	Bal i Vackerby	13	
"	12	" vid Fokes Hus	6	
			188	01

Nisses inkomster för danser med nya 3-radiga dragspelet 1915

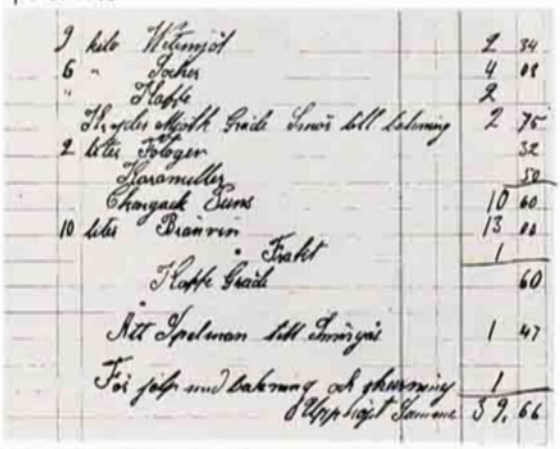

9 kilo Wetemjöl	2	34
6 " Socker	4	08
" Kaffe	2	
Hyrda vitsvärk Gräd Sirup till Lakning	2	75
2 liter Fotogen		32
Haramuller		50
Charcuck Burs	10	60
10 liter Brännvin	13	00
Fraht	1	
Kaffe Gräd		60
Ett Spelman till Sirsjö	1	47
För jolp vid bakning och gräsning	1	
Utgift Summa	39	66

Redovisning vid en "hopläggningsdans" i verkstadslokalen i Hildesborg

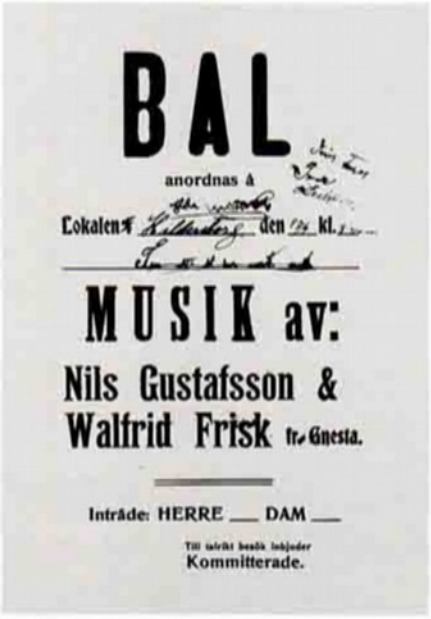

BAL

anordnas å

Lokalen i Hildesborg den 12/4 kl. 8 e.m.

MUSIK av:

Nils Gustafsson &
Walfrid Frisk fr. Ginesta.

Inträde: HERRE ___ DAM ___

Till utvärt besök inbjuder
Kommitterade.

Förtryckt affisch från 1920

Nisse med 2-radigt spel och kusinerna Göte, Ingeborg, Märta, Svea och Greta vid Klaraberg 1914

Nils Gustafsson och Valfrid Frisk 1920

Som 17-åring köpte Nisse 1919 en dansbana i närheten av Gnesta. Barrskogen hette den och därifrån fick han sitt smeknamn, Barrskogs-Nisse. Han drev den helt i egen regi till 1949.

BARRSKOGEN

DANS

Lördagen den _____ kl. _____

Söndagen den _____ kl. _____

MUSIK

_____

Entré _____

Dans i Barrskogen

Affisch avsedd för telefonstolpar och mjölkpallar i grannskapet

Hans musikaliska utveckling var liknande många andras i hans generation. Först spelade han sin fars och farfars låtar på munspel och durspel, följde sedan tidens krav på ny musik och började spela onestep, foxtrot och tango.

Genom att köpa veckans skiva hos urmakaren i Gnesta, och snabbt med trattgrammofonens och sin minnesgoda systers hjälp, lära in dom senaste örhängena från stan, kunde han imponera på ditresta sommargäster, som nyligen besökt Nalen.

När han var ledig från arbetet på Kungl. Telegrafverket ägnades all tid åt underhåll och renovering av dansbanan och övriga byggnader.

Barrskogskapellet pingsten 1933 i Bogsta
fr. v. Henry Newton, "Barrskogs-Nisse" Gustafsson, Anna-Greta Gustafsson-Frohm, Sture Hjelm

I Barrskogen var det dans på söndagkvällar och på lördagkvällar reste Barrskogskapellet runt och spelade i Sörmland.

- "Med den här låten har jag stiftat många lyckliga äktenskap", brukade Nisse säga. Det ligger nog mycket i det.

Det är många sörmlänningar som minns honom som spelman och historieberättare. Själv minns jag honom som en snäll morbror och inspirerande spelkompis.

Christina Frohm

DAGA SPELMANSLAG

Några spelmän samlades vid Ljungsborg i Vårdinge den 28/3 1954 och där beslutades att man skulle bilda ett spelmanslag. Sedan några år hade en del av spelmännen spelat tillsammans men ej med någon fastare organisation eller något namn. Man beslutade nu att kalla spelmanslaget för "Daga Spelmanslag", då samtliga närvarande spelmän bodde inom Daga kontrakt. Namnet blev senare en källa till muntration då det kunde hända att någon ur publiken frågade om "Daga" var sjuk, i tro att Daga var en flicka.

Det finns ingen bevarad medlemsförteckning men ur minnet letar jag fram följande medlemmar: Stig Söderström, Åke Liljeholm, Yngve Fredmark, Erik Wårdemark och Karl-Axel Ternström. Detta var början till en nioårig verksamhet. Medlemsantalet utökades så småningom med följande spelmän och spelkvinnor: Christina Frohm, John-Erik Wårdemark, Bengt Ternström (dragspel), Siv Ternström (dragspel) och Alice Ternström (gitarr).

Lagets första framträdande skedde vid Skeppsta skola där det finns antecknat att tre spelmän medverkade. Under första verksamhetsåret framträdde laget 15 gånger, därav två bröllop (Stig och Ingegerd 19/6 och Lars och Ingrid 26/6) och en begravning (Karl Karlsson).

Jag saxar några framträdanden under de nio åren:

15/1 1955 Bröllopsmusik på ett fingerat bondbröllop vid Åsa folkhögskola

12/6 1955 Gammal dansmusik i Vackerby hage i Gnesta

8/1 1956 Förre soldaten J K Skantz fyllde 90 år och spelmanslaget uppvaktade honom på Vårdinge ålderdomshem

30/4 1957 Låtar vid majbrasorna i Vårdinge och Gnesta

Denna spelning blev tradition och återkom årligen

11/8 1957 Bröllopsspelning (Karl-Axel och Alice)

1957 På en stämma i Karlstad spelade Åke Liljeholm upp för Zornmärket i brons

26/6 1958 Midsommar. Björnlunda Hembygdsförening firade sin 25-åriga tillvaro. Låtar och några gammeldanser

9/8 1958 Bröllopsspelning (Bengt och Siv)

6/6 1959 Mölnbo Gymnastikförening tågar i kortege genom samhället företrädda av spelmanslaget

16/8 1959 Barnens Dag i Gnesta. Kortege genom samhället med spelmän i täten

24/6 1960 Midsommarafton. Låtar, ringlekar, folkdans och gammaldans vid hembygdsfest i Björnlunda

23-24/6 1961 Midsommarfirande i Björnlunda. Christina Frohm spelade för första gången offentligt med i laget

8/4 1962 Laget underhöll pensionärer och personal på Blomsterfondens pensionärshem i Stockholm

Under åren 1954-1962 framträdde laget 87 gånger som finnes antecknade. Så småningom ebbade verksamheten ut och laget skingrades men ännu i dag kan det hända att medlemmar råkas och "minns".

Stig Söderström

Konsten att inte sälja folkmusik

Per-Anders Hellqvist

Jag gissar att alla har upplevt den där känslan av att stiga in i en miljö i fel roll; den blygsel eller osäkerhet man känner och den skygghet man skapar omkring sig. Som att kliva på med leriga stövlar i ett finrum på landet - eller stiga in som betittad främling i en livlig krog i främmande land. Lite känner jag det så, då jag skall försöka formulera några synpunkter i en tidning skriven av spelmän och folkmusikkännare för spelmän.

Jag har inte vuxit upp i spelmansmiljö. Sin barndom kan man inte påverka. Mitt folkmusikintresse har vuxit fram med åren. Idag är det så intensivt det någonsin kan vara, men den där speciella hemkänslan, som kommer i en miljö man har vuxit samman med sedan barndomen, den kommer jag aldrig att få. Förmodligen är jag dömd att fortsätta leva i den djupt fängslade iakttagarens roll.

Det handlar inte om främlingskap, snarare om avundsjuka. Jag ville ju så gärna leka på er gård.

Men så, rätt vad det är, dyker där upp en formulering av det där slaget, som skulle väcka min livliga och energiska protest om det nu var fråga om ett samtal och inte en text i en tidning. Det är då jag bläddrar i äldre årgångar av Sörmlandsläten och (i nr 1/1976) finner Lillemor Wennerströms skivspalt med följande formulering om skivan "Äldre svenska spelmän, volym 2" på CBS:

"Det enda man kan säga om den här skivan är att det naturligtvis är ovärderliga inspelningar och att man ska vara innerligt tacksam att de kom till allmänhetens kännedom att de fanns och att ett grammofonbolag ville satsa på att ge ut dem."

För hur gick det med skivbolaget CBS och serien "Äldre svenska spelmän"?

Den historien är en så pedagogisk illustration som man någonsin kan tänka sig av folkmusikens situation i ett musikliv, som i grund och botten styrs av de stora utländska skivbolagen.

Kan man föreställa sig en uppgift inom området "svensk folkmusik på skiva", som är mera hedrande och mera "statuspräglad" än att ge ut Yngve Laurells fonografrullar från åren 1914-17? I de här rullarna slås upp på vid gavel ett fönster mot den långa svenska spelmanstraditionen. Jag tror inte någon typ av "historiska" inspelningar kan vara mer fascinerande än just folkmusikinspelningar, eftersom de avslöjar sådana förvandlingar i spelstilen, som inga beskrivningar i ord och inga uppteckningar i noter någonsin kan ge annat än en antydan om.

CBS var alltså att gratulera till ett sällsynt spännande utgivningsobjekt. Dessutom var det en bekväm utgivning, eftersom band och konvoluttexter utarbetades av folk från Nationalfonoteket och Svenskt Visarkiv.

Men redan en kort tid efter utgivningen av Vol. I klagade CBS-folket. Man hade räknat med att kunna rulla tummarna och se skivorna säljas av sig själva i massupplaga. Så går det till i pop-världen: Sveriges Radio spelar skivorna, dagstidningarna svarar för en säljande sensationspublicitet kring artisterna och skivbolaget tar hem försäljningsvinsterna. Men så lätt gick det inte med Hjort Anders, Höök Olof och Gössa Anders på fonografrullar. Inte var det stereo och hifi, inte fanns det några smaskiga skilsmässoskandaler att rulla upp så här 60 år senare och inte kunde de här artisterna stå upp ur graven och vinna några melodifestivaler. Musik, bara musik, handlade det om. Och "bara musik" är inte nog i den stora kommersen.

Så här uttalade sig Mats Olsson från CBS i tidskriften Stereo Hifi 1975: " - - - man kan ändå fråga sig hur mycket vi skall syssla med sånt som vi inte tjänar så mycket pengar på. Det är också en fråga om meningsfullhet. För vår Hjort-Anders-LP fick vi Grammis och en enorm stor publicity och den skivan har vi lyckats sälja i 1.700 ex. Man kan ju vända på det och fråga sej hur mycket vi skulle ha sålt om vi fått lika mycket publicity kring en kommersiell skiva. Då hade vi kanske sålt 100.000 ex. - - -"

Tydligare kan det inte sägas. Meningsfull är den utgivning, som ger maximal vinst (obs! inte "stor" vinst utan "maximal" vinst). Att CBS vid tiden för denna intervju omsatte närmare 100 miljoner kronor årligen på svensk marknad bara i LP-skivor (och nästan enbart på skivor, som hämtats från moderbolaget i USA) var inte skäl nog för bolaget att acceptera en viktig men lågsäljande folkmusikskiva i katalogen. Hjort Anders var en besvikelse.

Sedan är det en annan sak att jag, med den personliga erfarenhet jag har från skivbranschen, vågar påstå att ett så stort skivbolag som CBS helt enkelt inte kan nå så usla resultat för en så uppmärksammad skiva om inte bolaget helt enkelt saboterar försäljningen av sin egen produkt.

Skulle skivbolaget sabotera sin egen skiva? Låter inte det alltför fantastiskt.

Nej, det är inte fantastiskt alls. Sådant händer med dussintals skivor i Sverige varje år.

Så här ligger det till. Det finns skivor, som det är bra för ett skivbolag att ha i sin utgivning, helt enkelt för att de ger bolaget good will. Recensenter uttrycker sin beundran för bolagets djärva och oegennyttiga politik. Skivhandlare blir imponerade av den stora repertoaren. Politiker tar också intryck i sitt kulturpolitiska agerande. Sådana skivor är skyltföremål, avsedda att ses men knappast att säljas.

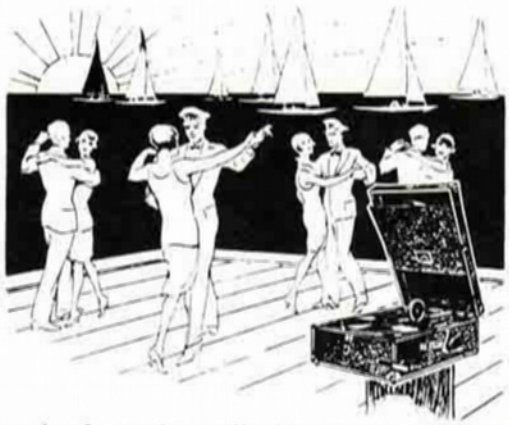

Kostnaden för att framställa en sådan (skylt)skiva kan bolaget ta, den stannar vid några tusenlappar (avdragsgilla!). Men skall skivan sedan också säljas aktivt så måste den annonseras, kostas på dyrbart utrymme i kataloger och föras med i kollektionerna hos bolagets resande försäljare. Försäljarna vill inte hantera en massa produkter, som är svåra att sälja och som drar uppmärksamheten från de mera lättsålda skivorna. Därför gömmer eller helt förtiger bolagets reklamfolk och försäljare de här s.k. "exklusiva" skivorna, som bara skulle komma att öka på förlusten om de blev mera uppmärksammade.

Att skivbolagen tiger ihjäl sina egna "skylt-skivor", sedan de har gjort sin tjänst som skylt-föremål, är alltså inte alls något märkvärdigt. Det har tusentals musiker och tonsättare i Sverige bittert fått erfara, sedan de trott att deras lycka var gjord i och med att de blev utgivna av ett stort skivbolag. Regeln är: ju större skivbolag, desto sämre resultat för de "udda" produktionerna. De stora skivbolagen vill koncentrera sig på sådan musik, som utan att översättas eller packas om kan försäljas i stora upplagor över stora delar av världen. (ABBA är en sådan internationell kliché-produkt; därav gruppens framgång. Det har inte mycket med musikaliska kvaliteter att göra.) Därför är de stora skivbolagen principiellt fientliga till folkmusik, som ju oftast är lokalt eller regionalt präglad.

Nå, nu satt alltså CBS där med sin status-LP "Äldre svenska spelmän" och den fungerade precis så dåligt i bolagets försäljning, som man kunde vänta sig. Men detta var början på en serie i tre volymer och så småningom kom vol. 2. Vi kan ta för givet att resultatet nu var lika uselt som första gången, kanske t.o.m. ännu sämre eftersom storbolagen hade avskaffat reklamjippot Grammis sedan en rad småbolag kommit in och rakat hem hälften av Grammis-vinsterna.

Men då det kom till förberedelser för seriens tredje och avslutande volym så meddelade svenska CBS chef att utgivningen inställdes. Han hade talat med sina försäljare och de var "inte intresserade" av att fortsätta med detta slags musik i katalogen. Att man därmed också lämnade en torso - för vilket annat stort skivbolag är intresserat av att ge ut vol. 3 i en serie, där vol. 1 och 2 redan finns (men miss-sköts) på annat håll? - den saken intresserade givetvis inte CBS. Skamlösheten hos dessa makthavare i musiklivet är total. Men det är verkligen de som har den egentliga makten i musiklivet.

Jag har berättat den här historien, inte därför att den är unik utan därför att den är ovanligt åskådlig. Söker man så kan man finna hundratals liknande fall. Många av dem har jag mött i mitt jobb som journalist, producent eller administratör. Många drabbas hårdare än folkmusikerna. Det är ju ändå så att spelmannen har sin publik på orten; med eller utan LP-skiva kan han nå den publiken. För t.ex. en ung konsertpianist är det värre. Högst några tusen människor om året kan han nå genom att framträda i konsertsalarna. Sveriges Radio har sällan råd att göra bandinspelningar utan nöjer sig med att spela skivor (som har producerats av de stora kommersiella skivbolagen). Blir han inte inspelad på skiva så når han alltså varken skivpubliken eller radiopubliken och då kan han helt enkelt inte existera som konsertpianist.

CBS, EMI, Deutsche Grammophon, Philips, RCA, Decca - alla representeras de i Sverige av marionetter, som rycker på ben och armar då man drar i tåtarna i styrelserummen och direktionssviterna i London, New York och Berlin. Ger inte svenska CBS tillfredsställande vinst så får direktören för svenska CBS avgå. Så enkelt är det, så hans cyniska sabotage mot Hjort Anders skall vi kanske inte moralisera för mycket över.

Viktigare är kanske att notera att den svenska folkmusiken inte bara är en levande lokal musikutövning i Sverige utan faktiskt en av de få "moteldar" vi kan ställa upp mot skivindustrins försök att stöpa oss i en enhetlig, internationell form. Dör folkmusiken, jazzen och visan i Sverige, då är jag övertygad om att svenskt musikskapande i sin helhet också dör. Då hänvisas vi i framtiden till att leva på plastförpackad, standardiserad anglosaxisk importmusik. Då blir Sverige som marknad för de stora multinationella skivbolagen ännu mera lönsam än nu, så vi skall inte räkna med att samma bolag skall någonsin ge den svenska folkmusiken något stöd.

Man behöver inte vara nationalist av den gamla sorten för att tycka att situationen är bekymmersam.

Per-Anders Hellqvist har ägnat sig åt frågor kring musikliv, musikkommersialism och folkmusik i tre av sina böcker: "Än sjunger världen" (1972), "Ljudspåren förskräcker" (1977) och "Röster på Cuba" (1978). Böckerna bör normalt kunna fås genom bokhandeln men den som inte kan få tag på dem den vägen är välkommen att beställa direkt från författaren (adress: Torsplan 1, 113 33 STOCKHOLM). Han sänder dem då mot postförskott till priserna 20:- resp. 42:- och 50:- (porto och postförskottsavgift tillkommer).

Ljudspåren förskräcker - en angelägen bok

"Den rovdrift, som affärsmän bedriver i det moderna musiklivet, lämnar en ofruktbar öken bakom sig. Det är dags för samhället att inse att klockan är fem i tolv för den självständiga svenska musiken."

Per-Anders Hellqvist

Musiken i Sverige är numera inte svensk i så stor utsträckning. Populärmusiken är i allmänhet engelskspråkig, mest amerikansk, producerad och marknadsförd av multinationella storföretag, som tillsammans behärskar det mesta av musiklivet i stora delar av världen. Man bör kanske påminna om att detta är ett lika stort hot emot amerikansk seriös och folklig musik som mot all annan tonkonst.

Musiken har så vitt man vet alltid beledsagat människornas liv. Överallt i världen har det uppstått rikedomar av folklig musik. De som numera lyckats likrikta musiklivet i en så stor del av världen måste ha väldiga ekonomiska resurser. Men det är inga musikaliska öknar som de odlat upp! Istället lämnar de "en ofruktbar öken bakom sig". (Vad ska man t ex säga om att vårt eget språk försvinner just från den mest spelade musiken - just från den mest avlyssnade radiokanalen?!)

Det är främst bland ungdomen man skapar och exploaterar behov av musikindustrins väl marknadsförda produkter. Redan före minidiskoteksåldern grundläggs det morbida behovet att ge sina sparpengar åt Warners, Columbia och andra storföretag i skivbranschen. Men ingen slipper undan deras musik. I affärer, diskotek, badhus, skolor, bilar och program tre-inpyrd hemmiljö omges vi av samma enkelriktade musikaliska elände. Tvångsmatade med schlagermarmelad och med öronen skrumpna av pop måste vi väl ändå till slut gripas av "en häftig feeling" av vämjelse - förhoppningsvis.

Det finns förvisso andra problem i världen än dessa, men just inom musiklivet har likriktningen och undanträngandet av små nationers och folkgruppers kulturella särart nått utomordentligt långt. Massmedier, artister och små och stora affärsföretag står ofta med eller mot sin vilja i beroende av de stora potentaterna inom musik-, kändis- och modebranscherna. Därför är det inte så lätt att komma till rätta med missförhållandena.

Musikjournalisten Per-Anders Hellqvist har gjort sig mödan att söka tränga bakom musikindustrins kulisser, och han torde vara väl insatt i de förhållanden han skildrar i sin bok LJUDSPÅREN FÖRSKRÄCKER, som 1977 utkom på Forums förlag. Han reder där ut terminologin och berättar om teknisk utveckling, marknadsföringsteknik, organisation och rättsliga förhållanden samt delger oss statistik beträffande fonogrammarknaden. Han skildrar den multinationella musikindustrin men också den svenska musikkommersen med dess import- och distributionsföretag, musikaffärer, rackförsäljning, "musak", specialtidskrifter osv och där veckopress, dagstidningar, diskotek och inte minst Sveriges Radio tycks vara väl insyltade.

Det som kommer i dagen ger anledning till skarp kritik och oro inför framtiden men också till åtskilliga förslag, som borde kunna leda till förbättring av förhållandena.

Att skildra den multinationella musikindustrins ägarförhållanden och ekonomiska och andra förehavanden in i grunden är nog inte så lätt, emellertid. Det hela tycks till slut förlora sig i skymning och mörker.

Per-Anders Hellqvist har skrivit en innehållsrik, spännande och högst angelägen bok, som man gärna läser både en och två gånger - men han torde vara en i musikindustrins onåd djupt fallen man!

Bernt Olsson

Ein-raderen i norsk folkemusik

Det inom folkmusikkretsar så länge tabubelagda dragspelet skildras i en ny norsk bok, författad av Jon Faukstad och utgiven på Universitetsforlaget. Som titeln antyder är det huvudsakligen det enradiga dragspelet som behandlas och det sker med både text och notexempel.

Ett intressant avsnitt handlar om hur instrumentet påverkar de gamla låtarna;

- Tonaliteten blir givetvis entydigt jonisk, eventuella svävande intervall försvinner
- Rytmen markeras med basen
- Tempot ökar och punkteringarna accentueras
- Fraseringarna ändras för att passa bälgvändningarna
- Förslag och andra prydnader försvinner nästan helt genom att det vanliga sekunduppbyggda förslaget ej kan utföras utan bälgvändning.

Ett sätt att undvika att den ålderdomliga rytmiken i äldre norsk folkmusik förstörs är att använda grundbasen kontinuerligt. Detta är känt från Hallingdal som har en stark tradition med (bordunklingande) hardingfela.

I områden utan stark borduntradition (vanlig fiol dominerar över hardingfela) kan man i stället helt ha låtit bli basen.

Böcker om äldre dragspelstyper är ej talrika varför denna bok välkomnas.

Arne Blomberg

Sweden, Sweden

— fosterland!

I sommar åker du kanske på utlandssemester för att titta på hotell, badstränder och andra turister. Egentligen är det helt onödigt. Sverige är inte längre någon provinsiell avkrok. Här lever vi med i det nya och mondäna - i den kultur som gäller i dag.

Låt oss i stället göra en färd genom fosterlandet!

Vi slår oss ned i vår äktsvenska Volvo och låter förnöjt blicken glida över instrumentbrädan. Tur att man började proppa i dig engelska redan på lågstadiet! Nu läser du utan svårighet (till skillnad från vissa bönder): Brake failure, Fasten seat belts m m. Inte ett svenskt ord står det. Jo ett! FAN står det längst ner till höger - inte vackert men mycket använt i trafiken.

Vart skall vi åka? Inte behöver vi fara över haven till världsstäderna. Inte behöver vi bege oss till New York City eller Londons berömda City. Nu har varje svensk tätort sitt City med stora supermarketar och små shopar, beredda att ge dig service: Stockholms city, Eskilstunas city, Eslövs city. Varför inte besöka city i Vingåker, detta gamla centrum för folklig kultur. Vi kan vandra i den arkitektoniskt fulländade Cityhallen (där P Erikssons affär låg en gång) och köpa allt vad vi vill - från glass i bigpak, crispiga chips med dipsås och Göteborgswafers till deodorantcolognespray (med refill).

Men vi crossar gatan i den täta trafiken. Se ut för bilar! Det är upp till dig själv, om du vill bli killad på spotten! Vi lämnar det hektiska livet i city och svänger ut på stora vägen förbi den röda skylten med STOP.

Stop - du vet att det inte har det minsta med ölutskänkning och spirituösa drycker att göra (då hade det förstås stått Skål, vilket är mer internationellt begripligt). Du vet att engelskspråkiga turister skall stanna, innan de far ut på stora vägen.

Nu ilar vi fram på vägen, så att det susar om spoilern. Sommardagen är varm, och vi kan sitta i bara jeansen och T-shirtsen.

Landskapet är fullt av action. På travbanan där springer fullblodiga hästar i ädel tävlan om vem som har löjligast namn. På golfbanan peggar en golfentusiast upp sin lilla boll, och med drivern i handen ser han den slica ut i ruffen. Fåglarna sjunger, och bina surrar. I den ljumma insjön håller man på med kanoting och surfing där bortom campingen. Ute på de kilometervida fälten sprutar en ensam traktordriven odalman sitt gift.

O, vad livet är okey!

Man asfalterar där ute på åkern, där man byggt 118 likadana villor, som höjer sina snusfärgade gavlar mot sommarhimlen, och på den idylliska gamla stugan spikas underhållsfri plastpanel.

Ur bilradion strömmar poppiga toner från Sveriges Radios program 3, där man med sådan nitälskan strävar att sprida den engelskspråkiga populärmusikens ljus till vårt land, och där man så varmt ömmar för de multinationella skivbolagens ekonomiska välfärd.

Vi kör genom städerna - alla numera lika. Vi shoppar i affärerna: Jeansshop, babyshop, boutuique, Musik-center, Servicetjänst, Knowhowservice...

Jo, vi är i Sverige! Men det är just inte så mycket som har något samband med våra kulturtraditioner.

Du kan egentligen betrakta dig som turist!

Welcome to Sweden!

önskar

Bernt Olsson

Malmcoeping

Utbildningsmöjligheter

Om man för tio år sedan ville lära sig spela svensk spelmansmusik på fiol, hur gick det till? Jo, det gick till precis likadant som för hundra år sedan, eller tvåhundra, eller trehundra år sedan. Den intresserade fick söka upp någon person som inte bara spelade låtar, utan också var intresserad av att lära ut det man kunde.
En i och för sig mycket bra utbildningsform, som stått sig i flera sekler, men hur många av alla som ville spela låtar hade den möjligheten? Ville man syssla med västerländsk konstmusik fanns det mångdubbelt större möjligheter, alltifrån nybörjarstadiet i kommunala musikskolan till den solistiska utbildningen vid musikhögskolorna. Många fiollärare hävdar att "vi använder låtar i vår undervisning", men ägnar inte en tanke åt att skillnaden mellan notbild och hur det "skall låta" är mycket stor.

På senare år har det hänt glädjande mycket på det här området. Förutom de kurser som de olika spelmansförbunden ordnar har studieförbunden tagit upp folkmusik i sin cirkelverksamhet i mycket större utsträckning än tidigare, och även andra folkbildare och utbildare har satsat på folkmusik. Jag skall här redogöra för några alternativ om man vill fördjupa sig.
Det kanske viktigaste som hänt är att landets högsta musikutbildningsanstalter, musikhögskolorna, har släppt in spelmän. Det är Musikhögskolan i Stockholm som från 1976 har en pedagogisk utbildning för spelmäm, musiklärare folkmusik, som den officiella titeln är. Kursen, som från början var ettårig utökades redan andra året till att omfatta två år. Inriktningen är helt pedagogisk, låtspel skall man kunna innan man kommer dit. Tänkbara arbetsområden efter utbildningen är kommunala musikskolor, studieförbund mm. Om du vill veta mer om den utbildningen så vänd dig till Ole Hjort, som är projektledare för den folkmusikpedagogiska linjen vid musikhögskolan, eller Bengt Holmstrand, som är studierektor där.
På Wiks folkhögskola i Uppland har man de två sista åren haft åttaveckors kortkurser där deltagarna sysslat med låtspel. Ansvarig för dom kursema har varit Leif Alpsjö.
Malungs folkhögskola har hösten 1979 två kurser att välja på för intresserade. Gemensamt för dom är att deltagarna följer den allmänna linjen vid folkhögskolan. Musikaliskt är den ena linjen en "spellinje" där man fördjupar sig som spelman. Detta har Kalle Almlöf hand om. Den andra linjen är pedagogiskt inriktad, en handledarutbildning för spelmän, och ledare där är Jonny Soling.

På Tollare Folkhögskola utanför Stockholm har under säsongen 78-79 funnits en folkdans och en folkmusiklinje. Hur det blir med den utbildningen nästa säsong är i skrivande stund osäkert. Eventuellt kommer den att fortsätta vid någon annan folkhögskola.
Detta är de möjligheter till utbildning som jag i dag känner till, det är mycket möjligt att det finns ytterligare någon kurs att välja på.

Ingvar Andersson

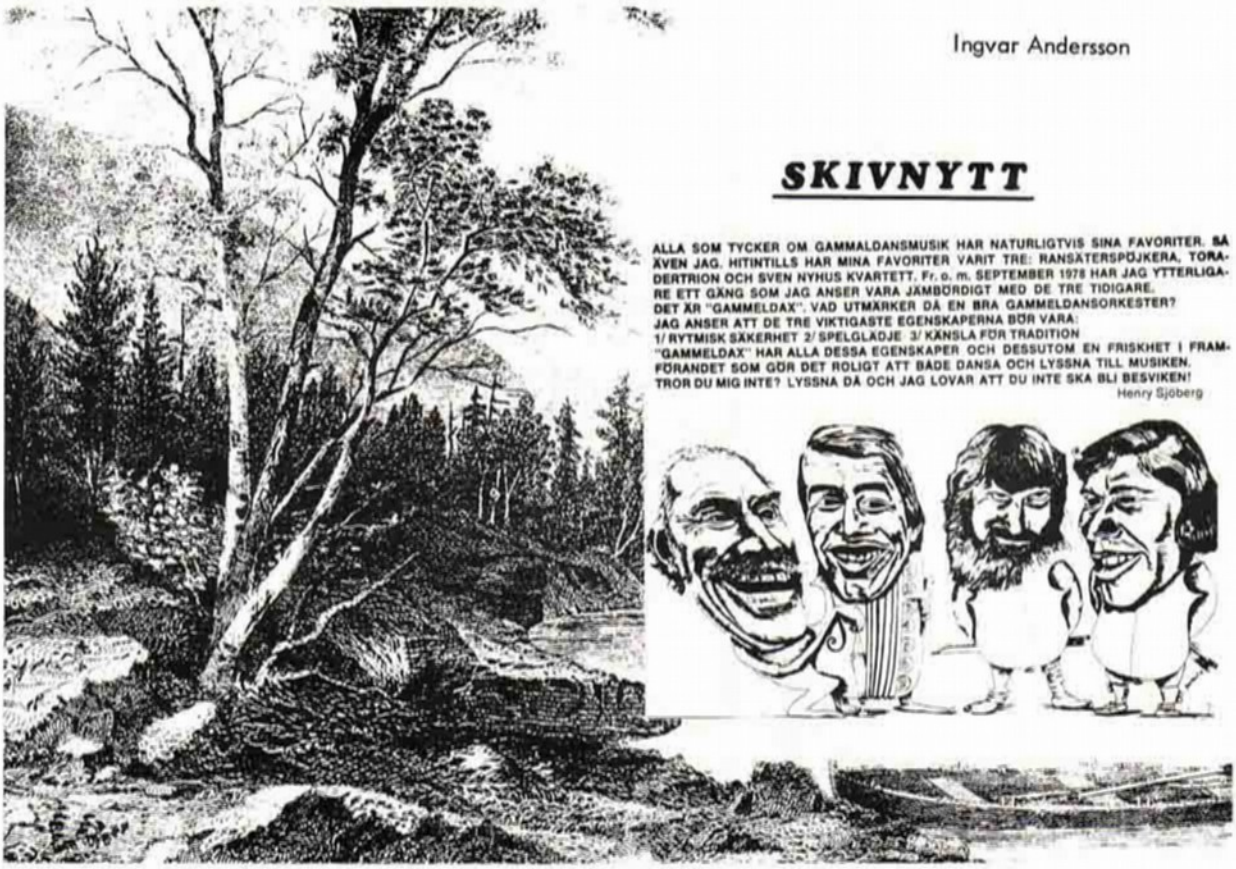

SKIVNYTT

ALLA SOM TYCKER OM GAMMALDANSMUSIK HAR NATURLIGTVIS SINA FAVORITER. SÅ ÄVEN JAG. HITINTILLS HAR MINA FAVORITER VARIT TRE: RANSÄTERSPÖJKERA, TORADERTRION OCH SVEN NYHUS KVARTETT. Fr. o. m. SEPTEMBER 1978 HAR JAG YTTERLIGARE ETT GÄNG SOM JAG ANSER VARA JÄMBÖRDIGT MED DE TRE TIDIGARE.
DET ÄR "GAMMELDAX". VAD UTMÄRKER DÅ EN BRA GAMMELDANSORKESTER?
JAG ANSER ATT DE TRE VIKTIGASTE EGENSKAPERNA BÖR VARA:
1/ RYTMISK SÄKERHET 2/ SPELGLÄDJE 3/ KÄNSLA FÖR TRADITION
"GAMMELDAX" HAR ALLA DESSA EGENSKAPER OCH DESSUTOM EN FRISKHET I FRAMFÖRANDET SOM GÖR DET ROLIGT ATT BÅDE DANSA OCH LYSSNA TILL MUSIKEN.
TROR DU MIG INTE? LYSSNA DÅ OCH JAG LOVAR ATT DU INTE SKA BLI BESVIKEN!

Henry Sjöberg

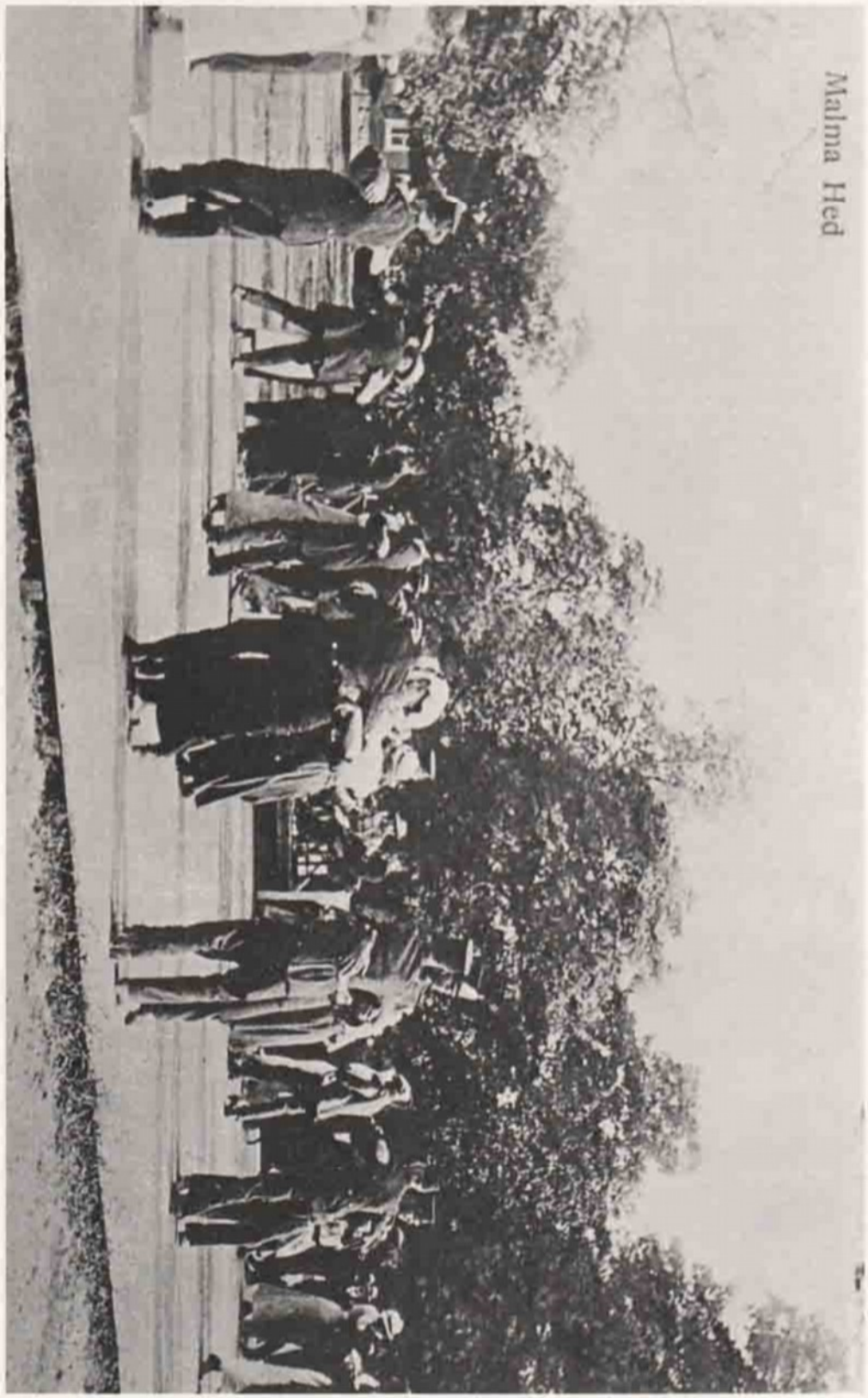

Malma Hed

ISSN 0346-2595

Tidhens tryckeri ab, Örnsköldsvik 1979